

Het verlies van Ambon in februari 1942

J. J. Nortier

kolonel der infanterie b.d.

Het eiland Ambon (Amboina) bevindt zich ten zuiden van Ceram voor de ingang van de Piroe Baai en ligt ongeveer centraal tussen Nieuw Guinea, Celebes (Sulawesi) en Halmaheira. Het bestaat uit twee schiereilanden, Hitoe en Laitimor, verbonden door een smalle landengte bij Paso en gescheiden door de Baai van Ambon. Beide schiereilanden zijn zeer geaccidenteerd. Het gebergte reikt vrijwel overal tot aan de kust en alleen bij Laha (Hitoe) en Ambon-stad bevindt zich een kustvlakte van enige omvang. Maagdelijk oerwoud kwam op Ambon nauwelijks meer voor; het oorspronkelijke oerwoud was door kappen verdwenen en, zoals in de tropen overal het geval is, opgevolgd door de zogenaamde secundaire jungle, een dichte begroeiing met weinig zicht waardoor men zich met het kapmes een weg moet banen. Hitoe was geheel bedekt met secundaire jungle, evenals de hogere hellingen van Laitimor.

De hoofdwegen liepen langs de kust en wel voornamelijk langs de oost- en zuidrand van Hitoe en de noordrand van Laitimor. Van Hitoelama, aan de noordkust van Hitoe, ging een verharde weg dwars door het schiereiland. Alle overige wegen bestonden uit paarden- of voetpaden (de benaming „paardenpad” had niets met paarden te maken, doch werd gebruikt om paden van ten minste 1 m breedte aan te duiden; de breedte van een voetpad bedroeg ongeveer een halve meter).

De hoofdplaats, eveneens Ambon geheten, ligt aan een diepe baai die geschikt is voor ankerplaats van zelfs grotere vloten. De haven van Ambon bezat een betonnen steiger van circa 100 m kadelengete (bruikbaar voor schepen tot 10.000 t), een „sloepensteiger” van ongeveer 90 m en de „kolensteiger” op ca. 2 km ten zuidwesten van de stad. De herstelcapaciteit voor

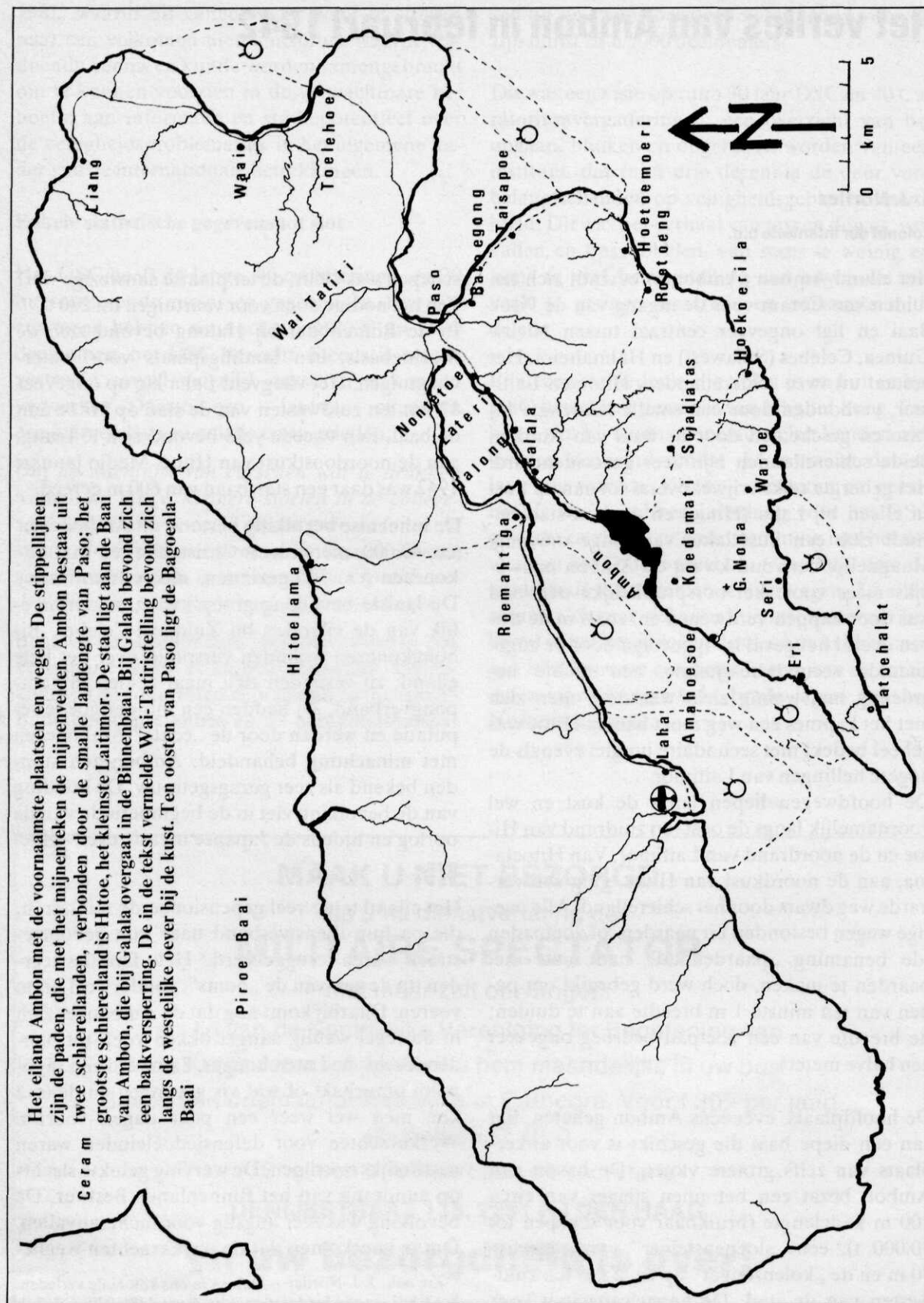
schepen was klein; de ter plaatse aanwezige werf kon het nodige doen voor vaartuigen tot 200 t.

In de Binnenbaai bij Halong bevond zich de Marinebasis, een landingsplaats voor water-vliegtuigen. Het vliegveld Laha lag op ongeveer 12 km ten zuidwesten van de stad op Hitoe aan de baai. Een tweede veld bevond zich te Liang, aan de noordoostkust van Hitoe. Medio januari 1942 was daar een startbaan van 600 m gereed.

De inheemse bevolking bestond uit Ambonezen (ca. 40.000, merendeels Christenen) en Binongkonezen (ca. 500 gezinnen, meest Islamitisch). De laatste bevolkingsgroep kwam oorspronkelijk van de eilanden bij Zuidoost-Celebes. Binongkonezen woonden verspreid over het hele eiland; zij vestigden zich maar zelden in kampongverband. Zij hadden een minder goede reputatie en werden door de „echte” Ambonezen met minachting behandeld. Ambonezen stonden bekend als zeer gezagsgetrouw. De houding van de bevolking viel in de beginperiode van de oorlog en tijdens de Japanse invasie evenwel tegen.

Het eiland telde veel gepensioneerd militairen, die na hun dienstverband naar hun geboortestreek waren teruggekeerd.¹ Hele families teerden op de zak van de „ooms”, zonder veel uit te voeren. Daarbij komt nog dat de Ambonees zich in de regel weinig aangetrokken voelt tot handarbeid: had men honger, dan werd een sagopalom omgehakt of wat vis gevangen en daarna kon men wel weer een paar dagen vooruit. Werkkrachten voor defensiedoeleinden waren nauwelijks te krijgen. De werving gelukte slechts op aandrang van het Binnenlands Bestuur. De bevolking was zeer angstig voor luchtaanvallen. Om te voorkomen dat de werkkrachten weglie-

¹ Zie ook: J. J. Nortier — Delven in ons koloniale verleden: het KNIL en zijn landaarden. *Mil. Spect.* 148(1979)(6)257.

pen, moest zelfs militaire bewaking worden aangewezen.

Het eiland, met zijn goede mogelijkheden tot het inrichten van een vloot- en luchtbasis, was zowel voor de Geallieerden als voor Japan een aantrekkelijk object. Op nationaal niveau behoorde Ambon — evenals de vliegvelden in Zuid-Celebes, Borneo en Sumatra — tot de buitenring van de actieve verdediging voor Java, het hoofdeiland. Op geallieerd niveau betekende een doordringen van Japan in het eilandengebied ten noorden van Australië het begin van de isolatie van Malakka (Singapore!). Dat zou tevens de aanval op het hart van Indonesië vergemakkelijken. Een vijandelijke bezetting van Ambon vormde een groot gevaar voor de verbinding van Australië met Java.

Generaal Archibald P. Wavell, opperbevelhebber met ingang van 15 januari 1942, berichtte in zijn „Despatch on the Operations in the South West Pacific, 15 January to 25 February 1942 (H.M. Stat. Off., Londen (1948)):

„On assuming command, I sent the following appreciation of the situation in the South West Pacific Area . . . :

(f) Japanese were also likely to take measures to cut the supply route between Australia and N.E.I. by the occupation of Amboina, Timor and positions farther East to command Torres Straits.”

Japan had Ambon en Timor nodig als voorposten ter beveiliging van het in de Pacific te bezetten gebied. Het bezit van Ambon maakte het mogelijk een geallieerd offensief uit de richting van Australië op te vangen. Het Keizerrijk was onder de indruk van de voorbereide verdediging:

„ . . . Around Ambon harbour fortifications had been built. Moreover there was a good airbase, which — together with Koepang (Timor) — formed an outpost of Australia. Later Ambon was to become a front base of the American and Australian armies.” (Engelse vertaling van: *Boeicho Boei Kenshujo Senshishitsu*. Ran-In Koryaku Sakusen. Asagumo Shimbunsha, Tokio (1967).

Nederlandse defensiematregelen voor Ambon

Ambon werd in de *Defensiegrondslagen* van 1927 nog niet genoemd. In de jaren daarna bracht de ontwikkeling van het luchtwapen een nieuw aspect in de defensietaak. In een wijde

boog om het eiland Java werden vliegvelden aangelegd. Volgens de strategische opvattingen van het einde van de jaren '30 streefde men naar het inrichten van zo ver mogelijk vooruitgeschoven offensieve kernen — vloot- en luchtbases, beveiligd door grondstrijdkrachten — die voldoende tijdwinst moesten opleveren voor de aanvoer van geallieerde versterkingen naar Java. In het kader van die gedachte werden in de loop van 1941 de daarvoor in aanmerking komende garnizoenen van de Buitengewesten versterkt. Door allerlei ongunstige omstandigheden bleef het vergroten van de weerbaarheid van de vooruitgeschoven bases evenwel beneden peil.

Buitenlandse troepen op Nederlands grondgebied?

Eind 1940 achtte de Australische legerleiding het gewenst haar buitenste verdedigingsring te versterken door het zo ver mogelijk noordwaarts bezetten van vliegbases. De RAAF (Royal Australian Air Force) voelde er echter weinig voor de luchtmacht op de eilanden benoorden Australië te stationeren zonder voldoende grondbeveiliging. Het KNIL was niet in staat de verdediging van de vooruitgeschoven bases op adequate wijze te garanderen. Op de Singapore-Conferentie van februari 1941 ging Australië ermee akkoord troepen te zenden naar Ambon en Timor. Die troepen — ter sterkte van twee bataljons met ondersteunende eenheden — zouden in Noord-Australië worden gereedgehouden om bij het ontstaan van een kritieke situatie hun bestemming te volgen.

Op 6 november 1941 deelde de Nederlandse regering in Londen aan de gouverneur-generaal jhr. mr. A. W. L. van Starkenborgh Stachouwer mee, in te stemmen met de aankomst van Australische troepen op Ambon en Timor, vóór het eventuele begin van vijandelijkheden met Japan, en zonder meer toe te staan dat onmiddellijk kwartiermakers tot deze eilanden werden toegelaten. De landvoogd antwoordde geen bezwaar te maken tegen de komst van kwartiermakers; de juiste aantallen zouden in overleg met de Australische regering worden bepaald (Secitie Militaire Geschiedenis (SK) 10/1, telegrammenwisseling minister van koloniën met gouverneur-generaal). De GG wenste de aankomst van

De gouverneur-generaal van Nederlands-Indië jhr. mr. A. W. L. van Starkenborgh Stachouwer — „Geen vreemde troepen in Nederlands-Indië voor het begin van een oorlog.”

de hoofdmacht te doen plaatsvinden zodra de Nederlands-Indische regering zulks op grond van de politiek-militaire toestand noodzakelijk achtte, uiteraard na beraad met de Australische regering. Londen ging op 15 november 1941 met die visie akkoord. De GG had bezwaren tegen het toelaten van buitenlandse troepen vóór het begin van enige vijandelijkheden. Dat zou een slechte indruk maken op de bevolking en voedsel geven aan de gedachte dat Nederlands-Indië zelf niet in staat was het grondgebied te verdedigen. Dat laatste was natuurlijk volkomen waar, maar mocht niet worden toegegeven. De aanwezigheid van vreemde troepen was niets voor het angstvallig aan zijn neutraliteit vasthoudende Nederland. De Indische regering zag vooral problemen ten aanzien van Ambon. Een *Memorandum van HKGS*, behorende bij een brief aan de consul-generaal te Sydney (SK 10/1), vermeldde dat de aanwezigheid van vreemde troepen op Ambon door de bevolking met bezorgdheid en ontstemming werd gezien.

„Zoals bekend is, voelt de Ambonees zich voor 100% Nederlander, heeft sinds mensenheugenis een naar verhouding tot de sterkte der bevolking zeer sterk contingent voor het beroepsleger geleverd en weet zich wat soldateneigenschappen betreft, gelijkwaardig aan blanke soldaten. Deze feiten zijn oorzaak dat de Ambonees — terecht — van oordeel is dat hij in ieder geval het recht heeft en in staat is, zijn eigen geboortegrond zonder hulp van vreemde troepen te verdedigen. Vorenstaande overwegingen zijn uiteraard

in beschouwing genomen toen de Australische versterking voor Ambon dezerzijds werd aanvaard. Zulks was toen onvermijdelijk om aan de Australische vliegtuigen een voldoende mate van veiligheid te kunnen garanderen. Voorts was het de bedoeling om de Australische versterking eerst te zenden, wanneer Nederlands-Indië daadwerkelijk in oorlog zou zijn. Sindsdien zijn echter maatregelen in werking gesteld om de gehele weerbare inheemse bevolking bij de verdediging van Ambon in te schakelen, terwijl een compagnie (een kwart bataljon) bereids naar Ambon is gezonden, waardoor de sterkte der verdedigingsorganen te land zodanig zal zijn toegenomen, dat niet alleen voor de Australische versterkingen een equivalent aan Nederlands-Indische troepen beschikbaar zal zijn, doch zelfs boven de gedachte Australische versterking zal uitgaan. Tegen prijsgeven van de geprojecteerde Australische versterkingen behoeven derhalve over korte tijd geen bezwaren te bestaan.”

De gouverneur-generaal wenste de Australische bezetting op Ambon te beperken tot de beveiliging van het door de RAAF gebruikte vliegveld.

Dat waren de opvattingen op 22 november 1941, minder dan drie weken voor het uitbreken van de oorlog! Een ontstellend gebrek aan realiteitszin, gepaard aan een enorme overschatting van de eigen mogelijkheden, en een totaal onbegrip ten aanzien van de vijandelijke sterkte. Van de weerbaarheid van de gehele bevolking, die zo graag haar geboortegrond wenste te verdedigen, is niets gebleken en het zenden van „één compagnie (een kwart bataljon)” kon nauwelijks enig gewicht in de schaal leggen. In tegenstelling tot wat op sommige plaatsen in de Buitengewesten — zij het dan ook schoorvoetend — gebeurde, werden de Europese gezinnen níét geëvacueerd. De Resident dacht dat dit de bevolking te veel zou verontrusten en hij ging ervan uit dat bij een aanval zelfs de Ambonese vrouwen en kinderen naar de wapens zouden grijpen. Veertien dagen voor de landing meende de territoriale commandant van Ambon nog, dat de vijand rechtstreeks van Celebes via de kleine Soenda-eilanden op het „onneembare bastion Java” zou aanvallen. Een aanval op Ambon vond hij zeer onwaarschijnlijk. Met andere woorden: ga rustig slapen, Ambon wordt nooit aangevallen en Java drijft elke vijand in zee terug.

De Nederlandse grondstrijdkrachten op Ambon

De territoriaal comandant der Molukken, Ikol J.

L. R. Kapitz, beschikte over de volgende troepen met een totale sterkte van ongeveer 2600 man.

Garnizoensbataljon der Molukken, commandant maj H. H. L. Tieland

- Staf.
- 1e Compagnie (Javaanse Kort-Verbandeenheid, uit Java ter versterking gezonden, het hier voor genoemde „een kwart bataljon”), commandant kap H. A. de Jongh Swemer.
- 2e Compagnie (verschillende landaarden), commandant kap E. P. Bouman.
- 3e Compagnie (Ambonezen), commandant kap A. G. M. Schouten.
- 4e Compagnie (verschillende landaarden), commandant kap J. Kaseger.
- 5e Compagnie (Europese militie), commandant elnt W. A. Blaauboer.
- Mitrailleurcompagnie, commandant elnt F. E. A. H. de Jong: vijf secties van twee mitrailleurs (Vickers), drie secties van vier mortieren 8 cm, twee geweren antitank 2 cm, vier luchtdoelmitrailleurs 7,7 mm, vier overvalwagens (pantserauto), elk bewapend met een mitrailleur.
- Detachement Boela, vier brigades à ca. 15 man onder elnt Raden Didi Kartasasmita; de brigades waren afkomstig van Wahai (Ceram) en Geser (een klein eiland bij Ceram); zij hadden op het boorterrein Boela (noordkust Ceram) de olie-installaties vernield en kwamen daarna ter beschikking voor de verdediging van Ambon; het detachement arriveerde pas op 29 januari 1942.

Reservekorps (gepensioneerde en vrijwillig onder de wapens gekomen Ambonese militairen), commandant kap L. G. H. Uckerman

- Twee zwakke compagnieën.

Depotbataljon Inheemse militie, commandant res kap H. M. J. Hesterman

- Sterkte ca. 300 man; onvoldoende geoefend; dit waren de eenheden die „de buitenlandse troepen overbodig moesten maken”.

Afdeling Stads- en Landwachten, commandant elnt J. Creutz Lechleitner

- Stads- en Landwachten waren weerplichtigen (reserve-, dienst- en landstormplichtig) van 18 tot 55 jaar; de Stadswachten deden dienst in

de steden, de Landwachten waren voor de beveiliging van het platteland.

4e Compagnie Kust- en Luchtdoelartillerie, commandant res kap D. Buur; sterkte 450 man

- Batterij (vier stukken) 15 lang 40, marinetoeren (de Nona-batterij) onder res elnt T. L. D. Graaf.
- Twee mobiele batterijen (elk van vier stukken) 7,5 cm lang 30, onder elnt P. Jager Gerlings.
- Twee stukken 7,5 cm lang 55 Marine (kustartillerie).
- Batterij van vier stukken 7 cm lang 14 Veerspoor (zg. mobiele batterij).
- Twee stukken 3,7 cm (kustartillerie).
- Twee secties van twee stukken 4 cm luchtdoel (een te Halong — marinebasis — en een op vliegveld Laha; de sectie Halong was niet mobiel).
- Drie secties van drie mitrailleurs 12,7 mm luchtdoel, een te Laha, een bij Halong en een bij Nona-batterij.

Geniedetachement onder gewestelijk geniechef kap W. F. J. van Dun

- Verbindings- en zoeklichtenpersoneel; de zoeklichten waren over de detachementen verdeeld.

De verzorging berustte bij diverse detachementen van de materieeldiensten; intendant was kap ma F. C. Elemans. De militair gknk bestond uit de offn van gezondheid eerste klasse C. Ouwehand, J. P. Sollewijn Gelpke en J. H. W. Ehlhart, de off van gezondheid tweede klasse C. H. Gout, en toegevoegd personeel. Het geheel stond onder leiding van dirigerend officier van gezondheid tweede klasse L. J. J. Pfeiffer.

Bij de artillerie stamden sommige vuurmonden nog uit de vorige eeuw. De Legercommandant, lgen H. ter Poorten, liet in heel Indië — om de tekorten enigszins te kunnen opvullen — geschut, dat zich al tientallen jaren in opslag had bevonden, te voorschijn halen en in stelling brengen. De Nona-batterij bestond grotendeels uit beroepsmilitairen. De artillerie-eenheden maakten eveneens gebruik van Kort-Verbandmilitairen en militiepersoneel. De 7 lang 14 Veerspoor werd bediend door militairen van het Reservekorps (RK). Kap Buur vertelde in *Stabelan*

(3(1976)(2)), dat een der stukscommandanten twee brillen nodig had, een voor de schootstafel en een voor de waarneming.

Moreel en geoefendheid van de Nederlandse troepen

Het KNIL was een politieleger, afgestemd op het handhaven van de binnenlandse orde en rust. Pas kort voor het begin van de oorlog begon de omschakeling naar een op modernere leest geschoeide weermacht en trad het aspect buitenlandse vijand sterker op de voorgrond. In de Buitengewesten was men nog nauwelijks aan een reorganisatie toe. Het optreden bleef daar geheel verweven met het karabijn- en klewangwerk. Alles wat uitging boven het eenvoudige gewerschot was, in het bijzonder voor de Indonesische militair, een ongewoon en zelfs angstwekkend gebeuren. Over onze beste troepen, de eenheden op Java, had gen Sturdee, de Australische chef staf, de volgende mening (L. Wigmore — *The Japanese thrust*. Canberra (1957) App. 5):

„These forces consist of a small proportion of Dutch whites, the remainder being native. They are entirely immobile in the sense that they cannot fight out of the area in which they are at present located, as they rely very largely on civil resources for their supply, transport, repair, signals, provost and other services (na enkele gevechtsdagen stortte het logistieke systeem dan ook volledig in elkaar, JN). In fact, they should be regarded more as well equipped Home-Guards than an army capable of undertaking active operations in the field according to the developments of the strategic situation (General Sturdee's Papers of 15th February 1942).”

De territoriaal commandant meende het moreel te kunnen stimuleren door de troep voor te houden dat het allemaal niet zo'n vaart zou lopen: Ambon zou wel buiten de gevechtshandelingen blijven. De klap kwam daardoor des te harder aan. De vijandelijke luchtaanvallen — aan eigen zijde kon men niets daartegenover stellen — hadden een slechte invloed op het moreel van zowel militairen als burgers. Aan het einde van januari 1942 was de gehele luchtmacht verdwenen en voelde men zich totaal in de steek gelaten. Voor de vijandelijke luchtaanvallen koesterde men een buitensporige angst; de leiding deed niets om dat tegen te gaan en wakkerde zelfs, door overmatige veiligheidsmaatregelen,

die angst nog aan. Het resultaat was een overdreven snel dekking zoeken bij het verschijnen van ieder vijandelijk vliegtuig en op paniek gelijkende reacties die dikwijls totaal onevenredig waren met de vijandelijke dreiging. Opgemerkt zij, dat het hele leger laboreerde aan een grote vrees voor de uitwerking van luchtaanvallen; bij een aanval ging alles in dekking en stopte iedere werkzaamheid. Op dit gebied waren stringente orders uitgegeven.

De gepensioneerde militairen van het RK waren door hun leeftijd ongeschikt als gevechtssoldaat en hun geoefendheid in compagniesverband was matig. Hoewel zeer veel werd goedge maakt door hun langdurige ervaring in het militaire handwerk, stonden hun ouderdom alsmede de vele bijzondere diensten als wacht- en stellingwerkzaamheden een gedegen heropleiding in de weg. Dat het moreel bij het RK desondanks toch op een redelijk peil bleef, was te danken aan een zekere kalme berusting en het feit dat de oude „ooms” een reputatie hadden op te houden.

De militie-eenheden waren beslist onvoldoende opgeleid. De Europeanen hadden daarbij het voordeel van een hoger intelligentiepeil en een geringere gevoeligheid voor paniek. Lkol b.d. J. G. Palm (brief van 18 juli 1976) was in 1941 als luitenant-hoofdinstructeur bij de militie ingedeeld. Hij noemde het moreel tijdens de landing slecht. Begin december was de opleiding pas zo ver gevorderd dat met het aanvallende gevecht kon worden begonnen en men een paar schietoefeningen achter de rug had. Het lagere kader bestond merendeels uit „afdankers” van de andere eenheden. Ten aanzien van de Stadswachten verklaarde de toenmalige res tltnt mr. K. van der Vijver het volgende (SK 9/35):

„De stadswacht bestond voor een groot gedeelte uit financieel weinig draagkrachtige Ambonezen (zowel Mohammedanen als Christenen), Arabieren en Chinezen, die door dit onder de wapenen komen vaak in grote financiële zorgen kwamen te verkeren: zij konden nu immers niet voor hun gezin werken en derhalve geen inkomsten verwerven. De commandant van de stadswacht, eerste luitenant Creutz Lechleitner, heeft over deze aangelegenheid met de toenmalige territoriale commandant, de luitenant-kolonel Kapititz, gesproken; doch deze zeide geen gelden te hebben om soldij te betalen. Hij had — zo zei hij — niet de bevoegdheid om de stadswacht onder de wapenen te roepen, doch achtte dit (vóór de mobilisatie van 8 de-

cember 1941, JN) wel nodig. Gelden om voor de voeding te zorgen waren ook niet aanwezig doch het garnizoensbataljon kon die voeding leveren. Door ondergetekende zijn gelden ingezameld bij particulieren en instellingen voor liefdadigheid en zijn uitbetalingen gedaan aan kostwinners en gezinshoofden, die door het onder de wapenen komen van hun inkomsten uit eigen arbeid waren verstoken en geen andere inkomsten hadden. Tot mijn spijt moet ik constateren dat de ongeveer een compagnie grote stadswacht van Ambon wel onder de wapenen was geroepen, doch aan de mensen, voor het grootste deel bestaande uit handarbeiders, tokobedienden, waronghouders e.d., geen enkele tegemoetkoming, zelfs geen versnapering (ook een dagverblijf was niet aanwezig) is ten deel gevallen, hetgeen mijns inziens aan het moreel van de troep grote afbreuk heeft gedaan."

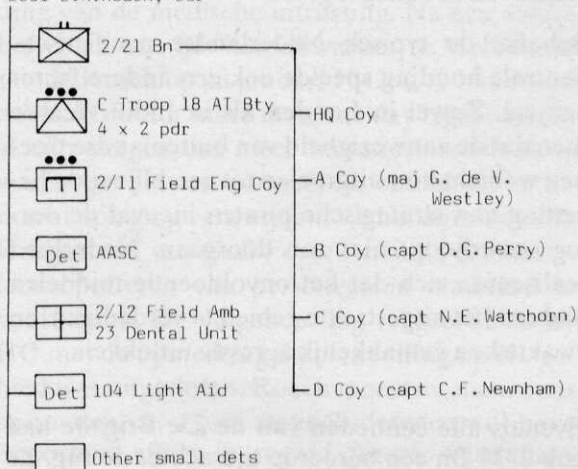
Bij de landwachten was de situatie navenant. Beide soorten eenheden konden als gevolg van hun gebrekkige uitrusting en opleiding nauwelijks als inzetbaar worden beschouwd. Op Ambon werd verder gebruik gemaakt van gemilitariseerde burgerchauffeurs. Op kritieke momenten waren deze dikwijls onvindbaar, en tijdens de gevechten verdwenen zij op enkele hoge uitzonderingen na. Verder kende men handlangers (een soort werktroepen) en de gebruikelijke inheemse veroordeelden. De handlangersorganisatie bleek geen succes. Omdat zij gekleed waren in militair uniform zag men dat personeel tij-

dens de gevechten dikwijls voor vluchtende soldaten aan, waardoor de paniekstemming werd verhoogd. Veroordeelden waren dwangarbeiders, die door het gouvernement aan het leger ter beschikking werden gesteld als dragers op patrouilles in de Buitengewesten en voor corveediensten. Deze zg. „strapans" of „beren" vormden een niet weg te denken element uit de geschiedenis van het KNIL. Zij genoten overigens een grote mate van vrijheid en voelden zich over het algemeen sterk met hun militaire eenheid verbonden. Tallozen leverden uitzonderlijke prestaties, als het moest ook op militair gebied. Lkol Kapitz zei zelf over het moreel van zijn troepen (SK 9/35):

„Alhoewel het voor luitenant-kolonel Roach (commandant Australische troepen, JN) en mijzelf volkomen duidelijk was, dat de Japanse aanval niet zou kunnen worden afgeslagen, daar de landingen niet voorkomen konden worden wegens het gemis aan lucht- en zeestrijdkrachten en voldoende luchtverdediging (geschut), was het garnizoen doordrongen van de mogelijkheid van een alleszins voldoende kans op afweer van de vijandelijke aanvalspogingen. Het moreel, dat weliswaar door de niet te voorkomen bom-aanvallen min of meer geleden had, was op voldoende hoog peil gebleven."

Gull Force, de Australische versterking

Lcol L.N. Roach, Cdr

mandant — rapporteerde dat de bewapening van de twee bataljons onvoldoende was voor de opgedragen taak. Verder adviseerde hij het onverwijld instellen van een liaison met het Nederlandse hoofdkwartier te Bandoeng. In juli 1941 bracht hij opnieuw zijn bezwaren naar voren en wel rechtstreeks bij de Australische Chef Generale Staf, lgen Sir Vernon Sturdee. Na een meer gedetailleerde verkenning, waaraan ook de compagniescommandanten deelnamen, gaf hij opnieuw en in niet mis te verstane bewoordingen zijn visie op de inzet van zijn bataljons. Als klap op de vuurpijl — hij stond op het punt met pensioen te gaan — stelde Lind medio 1942 na de ongelukkige afloop van de Ambon en Timor operaties een memorandum samen, gericht aan de minister van oorlog. Daarin kwam hij tot de volgende interessante conclusies (L. Wigmore — *The Japanese thrust*):

- „1. Eight months were available for provision of necessary adequate personnel and armament and for provision of the necessary cooperation with N.E.I., with Navy and with the Air Force.
2. No satisfactory army liaison with N.E.I. Commander Bandung was established with result that preparations for reception of forces concerned were inadequate and the capacity for effective cooperation with N.E.I. Forces at Amboina and Timor was not developed.
3. No effective Line of Communication was established in the case of either force.
4. Forces involved were not informed of arrangements for Naval cooperation — if such existed — under conditions in which such was essential. Such cooperation did not materialise.
5. Effective air support was non existent — no covering aircraft was available at time of Japanese attacks at Amboina and Timor.
6. Forces involved were *not* provided with adequate fire power, although eight months intervened from inception of project to its execution:

- (a) No field artillery was made available;
- (b) No anti aircraft artillery was made available at Ambon;
- (c) Provision of light automatic weapons was limited to 26 per Bn and spare parts were not available.

7. These forces were embarked and dispatched

on tasks of first magnitude without orders from executive authority at Army Headquarters.

8. Competent authority on the spot was deprived of opportunity to make essential representations relevant to projected operations.”

Dat de felle reacties van Lind niet ten onrechte waren, zal in de loop van het verhaal volledig blijken.

Op 7 december 1941 kreeg Lind bevel het 2/21 Bn — Gull Force genaamd — naar Ambon te verplaatsen en het 2/23 Bn naar Timor. Op 17 december (de oorlog begon op 8 december) ging Gull Force op Ambon aan land. De gouverneur-generaal had de eer van Nederlands-Indië gered: buitenlandse troepen kwamen pas op Indische bodem nadat de vijandelijkheden waren begonnen. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat dit niet uitsluitend een kwestie van overgevoeligheid was: prof. P. S. Gerbrandy van de regering te Londen in *Enige hoofdpunten van het Regeringsbeleid in Londen gedurende de oorlogsjaren 1940-1945*. Den Haag (1946):

„Zowel in Europa als in Indië was de regeringshouding: wij staan onvoorwaardelijk aan de zijde van Groot-Brittannië en de Verenigde Staten in een dreigend conflict, maar van onze zijde mag niets worden gedaan, dat de Japanners een wapen in handen geeft Nederland en Nederlands-Indië schuld voor het uitbreken van de oorlog te geven.”

Behalve de typisch Nederlandse pacifistisch-neutrale houding speelde ook een andere factor een rol. Zowel in Londen als in Indië vreesde men dat de aanwezigheid van buitenlandse troepen wellicht kon uitgroeien tot een blijvende bezetting van strategische punten ingeval de oorlog onverhoopt niet zou doorgaan. Nederland realiseerde zich dat het onvoldoende middelen had om het uitgestrekte gebied te verdedigen, en zwakte kon gemakkelijk agressie uitlokken.

Evenals alle eenheden van de 23e Brigade had ook 2/21 Bn een beroerde tijd achter de rug. Ze was opgericht na de val van Frankrijk met personeel dat zich vrijwillig beschikbaar had gesteld om overal ter wereld te worden ingezet. Daarna kwam de eenheid in Darwin (Noord-Australië) terecht. Men zag jongeren uit Australië vertrekken en leefde zelf in het vooruitzicht misschien wel tot het einde van de oorlog in de

tamelijk troosteloze omgeving van Darwin te moeten blijven ter uitvoering van een weinig enerverende opdracht. Vele jonge kaderleden vroegen dan ook tijdens het verblijf in Noord-Australië overplaatsing naar de pas opgerichte pantsertroepen of independent compagnies (commandotroepen). De soldaten waren in Darwin onrustig geworden en het handhaven van de discipline kostte moeite.

Na aankomst op Ambon steeg het ziektecijfer, deels omdat voor het vertrek de vereiste preventieve maatregelen niet waren genomen en deels door onvoldoende hygiënische discipline. De kleding — khaki met shorts — was niet geschikt voor het optreden in tropische junglegebieden waar malaria heerste.

Een lastige bataljonscommandant

Enkele dagen voor aankomst op Ambon berichtte Roach aan de stafofficier belast met Gull Force-aangelegenheden bij Army HQ Australië (dat was maj W. J. R. Scott, de opvolger van Roach) dat er niet voldoende gelegenheid tot verkenning was geweest, dat hij te weinig pantserafweergeschut bezat en over veldartillerie wenste te beschikken. Nog in december 1941 herhaalde hij zijn verzoeken om meer wapens — geschut, mitrailleurs en mortieren — en uitbreiding van de medische uitrusting. Na een aantal berichten aan het hoofdkwartier te Melbourne seinde Roach op 13 januari 1942: „... we could not hold out for more than one day”, gaf aan dat al zijn vragen om meer materieel vruchteloos waren geweest en adviseerde, omdat de luchtmacht ook ging verdwijnen, tot het onmiddellijk terugnemen van Gull Force teneinde een nutteloos opofferen van personeel en materieel te voorkomen. De volgende dag reageerde Army HQ met de opmerking dat aanvulling op elk gebied was uitgesloten. Roach moest nu maar eens ophouden en: „your staunch defence will have important effect in regard future Australian-Dutch cooperation.”

Medio januari 1942 ontving Roach bericht dat een nieuwe bataljonscommandant onderweg was om het bevel van hem over te nemen. Lkol W. J. R. Scott arriveerde op 16 januari en Roach vertrok de dag daarop. De commandowisseling

vond plaats toen het Japanse offensief naar het zuiden in volle gang was. Menado en Tarakan waren al gevallen en Ambon zou binnen een paar weken aan de beurt zijn. Het terugroepen van Roach had, afgezien van het ongelukkige tijdstip, geen goede invloed op het moreel van Gull Force. Gelukkig was de plv bc, maj I. F. Macrae, een capabel en algemeen gewaardeerd officier.

De luchtstrijdkrachten op Ambon

In december 1941 bevonden zich te Ambon op de marinebasis Halong negen Catalina's van de Nederlandse Marine Luchtvaart Dienst en enkele Amerikaanse watervliegtuigen afkomstig van de Filipijnen. Op het vliegveld Laha waren een Nederlandse patrouille van vier Brewster Buffalo jagers, en Nr 13 Squadron RAAF met Hudsons gestationeerd. Medio december bedroeg het aantal Hudsons op Laha acht en op Namlea (Boeroe) zes. Opgericht was het ACH (Area Combined HQ) Halong, een geallieerd interservice commando-orgaan om een goede samenwerking tussen de krijgsmachtdelen te verzekeren. Op 11 januari 1942 meldde het ACH dat de Japanse vliegbases nu slechts op een kleine 600 km van Ambon operationeel waren en onmiddellijke versterking met jagers en bommenwerpers dringend nodig was, daaraan toevoegende „only token resistance possible with present unsuitable aircraft, all of which will certainly be destroyed in one day's action against carrierborne forces” (Wigmore — Thrust).

Op 16 januari werden de Nederlandse marinevliegtuigen teruggeroepen op grond van het Japanse luchtoverwicht en omdat de basis Halong door vijandelijke luchtaanvallen was vernield. Kort daarop verdwenen ook de Amerikaanse watervliegtuigen. Op 28 januari besloot het geallieerde opperbevel tot ontruiming van Laha over te gaan. De evacuatie van alle vliegtuigen, inbegrepen die van Namlea, was juist voor de Japanse aanval voltooid. Zowel te Laha als op Namlea werd een kleine groep achtergelaten om behulpzaam te zijn bij de vernielingen. Het personeel van Namlea werd op 14 februari met een vliegboot afgevoerd. De groep Laha slaagde niet erin de afgesproken evacuatieplaats te bereiken. ▷

Bevelsverhoudingen op Ambon

Het verslag van de in april 1941 te Singapore tussen Amerikanen, Britten en Nederlanders gehouden stafbesprekingen (ADB-Report) vermeldde ten aanzien van de commandovoering over de grondstrijdkrachten:

„In the particular circumstances the primary task of the Land Forces has been decided to be the defence of the naval and air bases and the denial of potential naval and air bases to the enemy. (De „primary task” kwam te vervallen met het terugroepen van de luchstrijdkrachten, de visie van Roach was niet onjuist, JN.) There is little possibility of strategic offensive action by land forces and a localised strategic policy is therefore already established for the land forces. They will continue to be controlled by the authorities of the territories in which they are stationed, except where otherwise arranged.” (*Memorandum SK 10/1*)

Voor wat betreft Ambon ging CGS Bandoeng ervan uit dat het operationele bevel bij de Nederlandse commandant moest berusten, aangezien de aangevoerde versterking kleiner was dan het reeds aanwezige garnizoen en de verdediging van het eiland al jarenlang door Nederlands-Indië was voorbereid. Bovendien speelde de mythe van de ontembare Ambonees een rol en achtte men het — op grond van de bijzondere positie van de bevolking in het rijksbestel — niet gewenst een buitenlander met de verdediging van Ambon te belasten. De Australische regering ging met deze zienswijze akkoord. Eind november 1941 was evenwel nog geen definitieve instructie voor de commandanten samengesteld, omdat (SK 10/1, brief Legercommandant aan consul-generaal te Sydney)

„... de Australische regering daaraan (het ontwerp, JN) nog niet haar goedkeuring heeft gehecht. Het komt mij het meest doelmatig voor indien dit (ons) standpunt zou zijn vastgelegd in, door de Australische autoriteiten goedgekeurde, ontwerp-instructies voor elk detachement afzonderlijk (Ambon en Timor), welke na accoordbevinding hier te lande definitief zouden kunnen worden gearresteerd.”

De instructie waarmee Kapitz en Roach uiteindelijk hebben gewerkt, was zoals in de eerste helft van 1941 met het Australische Army HQ — voorlopig en hangende de goedkeuring van de regering — was overeengekomen. Zij luidde (SK 9/18, brief Legercommandant aan territoriaal commandant Amboina):

„— Het civiele bestuur blijft onder Nederlands Indische verantwoordelijkheid.

— Alle Nederlands Indische troepen staan operationeel en administratief onder de bevelen van de territoriaal commandant.

— De Australische troepen staan onder de bevelen van de Australische bataljonscommandant.

— Door de territoriale commandant en de Australische bataljonscommandant worden gezamenlijk en in onderlinge samenwerking, de nodige operatieplannen uitgewerkt en in een gemeenschappelijke instructie vastgelegd.

— Een Combined Defence Headquarters (CDH) (dat droeg later de naam ACH, JN) zal worden opgericht om in onderlinge samenwerking de bewegingen van de betreffende land-, lucht- en zeestrijdkrachten te regelen.”

Geen bijzonder duidelijke bevelsverhoudingen derhalve. In feite kwam men niet verder dan een wankel basis voor onderling overleg en samenwerking.

„Bovendien (SK 9/18, brief Legercommandant) werd overeengekomen dat in de samen te stellen instructie een clause wordt opgenomen, waarbij bepaald dat het tijdstip van inzet van de Australische algemene reserve door de trc (territoriaal commandant, JN) wordt bepaald, daardoor komt het Australische contingent dus praktisch gesproken (sic! JN) eigenlijk onder de bevelen van de trc... Bij de samenstelling van de desbetreffende instructies met het vorenstaande rekening te houden; daarbij voor wat betreft met Australische officieren te voeren besprekingen de nodige tact in acht te nemen.”

De toenmalige kapitein Generale Staf KNIL D. N. Blankemeijer, ingedeeld bij de staf van Kapitz, verklaarde (SK 9/16):

„Weliswaar was bepaald dat het commando van het eiland een Nederlandse aangelegenheid was (in tegenstelling tot Timor) maar dit moest zeer soepel worden opgevat, er zouden nadere orders (deze zijn nooit verschenen, JN) van Bandoeng komen.”

Aan Australische zijde deelde kol Roach later mee dat een operationele instructie van zijn Army HQ, gedateerd 6 december 1941, hem pas op 13 januari 1942, lang na zijn aankomst, bereikte. Zijn instructie luidde onder andere:

„The Australian Military Forces allotted to Ambon will be under the direct operational control of AHQ. The normal L of C (Line of communications, JN) will be through 7 Military District, the headquarters of which will act as HQ L of C, for maintenance arrangements. It may be necessary to use either L of C to meet the sea transport situation at the time...

The Force Comd (C.O. 2/21 Bn) will retain command

of all Australian troops at Ambon. Dutch authorities will retain civil control of Ambon and the military and administrative command of all Dutch troops. Gull Force Comd will cooperate with the Dutch Comd in all operational plans. The AIF troops will remain under the administrative command, in respect of personnel, of Comd 23 Brig Inf AIF who will also have the right to inspect troops at Ambon and examine operational plans of the area in collaboration with Dutch Comd when directed by AHQ to do so. A CDH (het latere ACH, JN) capable of controlling local defence and air operations will be formed. This CDH is to consist of Dutch Navy and Army Comds and Australian Army and Air Force Comds acting in cooperation." (Wigmore – *Thrust*)

Deze instructie is zo mogelijk nog vager dan de Nederlandse versie en komt totaal niet verder dan het „will cooperate”. Al met al vormden de onduidelijke bevelsverhoudingen een slechte grondslag om de strijd tegen een sterke vijand te beginnen.

De opdracht

Volgens de Nederlandse militaire opvatting was Ambon een voorpost, die tot het uiterste moest worden gehouden om zodoende tijd te winnen voor Java. Het Binnenlands Bestuur bleef, ook nadat de oorlog was begonnen en de staat van oorlog en beleg ingegaan, vrijwel oppermachtig. In de ogen van de Nederlands-Indische regering was het prijsgeven van het „gezagstrouwe Ambon” een totaal onaanvaardbare zaak.

Hoewel gen Wavell zijn aandacht in de eerste plaats richtte op de lijn Sumatra-Java-Timor-Australië, en hij niet tot versterking van de posten in de Buitengewesten wenste over te gaan – hij beschikte daarvoor overigens ook niet over voldoende middelen – wilde hij aan de andere kant de voorposten niet zonder meer aan de vijand cadeau doen (Wavell – *Despatch*, enz.):

„Both American and Dutch representatives urged the vital necessity of holding these forward bases, but I was unable to see how, with our very limited resources, we could afford to reinforce them and felt that we must concentrate our effort further back.”

Op 15 januari 1942 zond Wavell aan CGS Australië, gen Sturdee, het volgende bericht, waaraan ook de beroering ontstaan door de meldingen van Roach niet vreemd was:

„So far as I can judge the position at Ambon is not cri-

tical and in any case I am opposed to handing our important objectives to enemy without making them fight for it. Quite appreciate the feelings of lonely garrison but I am sure Australians will put up stout fight whatever happens.” (Wigmore – *Thrust*)

Op 26 december 1941 deed het Australische AHQ aan Roach mee „your task in cooperation with local Dutch forces is to put up the best defence possible with the resources you have at your disposal.” In juni 1942 verklaarde Roach dat hij tot aan de ontvangst van die globale opdracht in het onzekere had verkeerd:

„... no other clue as to be the probable policy – whether ours was to be a sort delaying show, whether we were to hold on indefinitely, whether naval or air support subsequently could be anticipated, or whether we should include withdrawal from Ambon in our plans. Every commander of a detached force can reasonably expect to receive all available information and instructions as to his role and his task. Such advice, plus the local situation, are factors determining his plans.” (Wigmore – *Thrust*)

De Nederlandse autoriteiten, toch al niet gelukkig met de komst van buitenlandse troepen op Ambon, zagen Gull Force als een mobiele reserve. Een visie, waardoor men ten opzichte van de bevelsverhoudingen in het vage kon blijven en die tevens het weghalen van de vreemde troepen vergemakkelijkte zodra het eiland met eigen middelen redelijk zou zijn versterkt. De factor „eigen middelen” zag men wel zeer optimistisch. Het ging uitsluitend om het spoedig operationeel worden van de inheemse militie met als eindresultaat een zwak infanteriebataljon zonder veel gevechtswaarde. Volgens de richtlijnen van het AHK (Algemeen Hoofdkwartier) Bandoeng moest de verdediging van Ambon zich baseren op (SK 9/30, brief kol gs D. C. Buurman van Vreeden aan wnd Bevelhebber der Strijdkrachten in het Oosten te Colombo):

„ – Nederlandse troepen voor de verdediging van de kuststellingen.

– Verdediging van vliegveld Laha door een deel van de Australische troepen aangevuld met Nederlands-Indische eenheden (mitrailleurs, lichte luchtdoelartillerie, enkele pantserauto's).

– Algemene reserve: 2/21 Bn (minus) gemotoriseerd en versterkt met Nederlands-Indische eenheden.

– Beslissing omtrent tijdstip en richting van inzet der reserve door territoriaal commandant; de wijze van uitvoering over te laten aan commandant Gull Force.”

Een weinig offensieve uitvoering

Cannot defeat enemy by sitting in prepared positions and letting enemy walk around us. Must play him at his own game and attack him every possible occasion.

(Richtlijnen AHQ Australië van eind december 1941, gebaseerd op Malakka-ervaringen.)

In hoofdlijnen — details zullen later ter sprake komen — hield het operatieplan van Kapitz het volgende in.

- Bezetting van de kuststellingen en het vliegveld Laha teneinde de vijand gedurende diens landingen zo groot mogelijke verliezen toe te brengen.

- Na geslaagde landingen terugtrekken op landinwaarts voorbereide opstellingen, die in dat geval door troepen van de reserves worden bezet.

- De terugtocht van de kuststellingen naar de landinwaarts gelegen stellingen zal worden uitgevoerd als een vertragende actie.

Dit plan ademt een geheel andere geest dan de door het hoofdkwartier verstrekte richtlijnen. De gemotoriseerde reserve werd niet offensief gebruikt en de aanwezige mobiliteit werd alleen benut voor de verplaatsing naar andere en wederom statische stellingen. Hoewel het vliegveld Laha het belangrijkste object diende te zijn, lag het zwaartepunt geheel in het kleinste schiereiland Laitimor, niet groter dan 26 bij 8 km. Het algemene gevolg van het plan was een versnippering van krachten over het gehele eiland. Nergens kon een vuist worden gemaakt om met tegenaanvallen van enige sterkte de vijand effectief aan te grijpen. Het operatieplan voorzag eveneens niet in een — als laatste inspanning — met alle krachten te verdedigen perimeter.

De gedachte aan een guerrilla leefde wel, maar gedetailleerde plannen daarvoor waren niet gemaakt.

„Resort to guerrilla warfare if the positions could not be held was ‘contemplated’ by Kapitz, but no plans for guerrilla warfare were made.” (Wigmore — Thrust)

De plannen beperkten zich tot wat onduidelijke opdrachten aan de 4e Compagnie van het Garnizoensbataljon (kap J. Kaseger) en enkele algemene richtlijnen voor de landwachters. Ambon was als gevolg van de kleine afmetingen, geïsoleerde ligging, voedselpositie en te verwachten

steun van de bevolking weinig geschikt voor een guerrilla, hoewel deze praktische overwegingen geen rol speelden bij het ontbreken van de plannen.

Een paar weken voor de Japanse landing, medio januari 1942, werd het operatieplan ingrijpend gewijzigd: lkol Kapitz besloot, „om moeilijkheden in de commandovoering te voorkomen”, het gebied ten zw van de Goenoeng Nona en het vliegveld Laha aan de Australische troepen toe te wijzen. Daarmee ging de centrale leiding totaál de mist in. Beide commandanten moesten het nu maar in hun eigen sector opknappen zonder veel met elkaar te maken te hebben. Als tweede en zeer ongelukkige nasleep van de wijziging kregen diverse compagnieën een totaal andere taak in voor hen onbekend terrein en moesten nieuwe stellingen worden aangelegd.

De Australische lezing stelde ten aanzien van de gewijzigde operatieplannen (Wigmore — Thrust):

„On 10th January colonel Roach sent his second-in-command, Major Macrae, to a conference with Kapitz, who said his company commanders had told him they could not work successfully with Australian companies. This was attributed to language difficulties, presumably as between Australians and Indonesians. Roach with his Indian Army experience, wanted to put his troops among the Indonesians. His dispositions provided for one Australian company at Laha, one at Paso and one in reserve (waar zich de vierde compagnie bevond, is niet duidelijk, JN). Kapitz however offered the Australians a choice of two sectors, either to be taken over entirely by them. One was a line across the upper part of the island, from Paso to Hitulama, the other south of the town in the vicinity of Mount Nona in the southern portion of the Laitimor Peninsula and also the Laha airfield. The latter sector was accepted.”

Kapitz zelf stelde (SK 9/30) dat er van nieuwe sectoren geen sprake was:

„Wel werden de Australische troepen naar West-Laitimor gedirigeerd, daar zij bij een „loos alarm”, zonder orders mijnerzijds, in het wilde weg „stellingen” gingen bezetten, hun verbindingsmateriaal inschakelden op Nederlandse telefoonlijnen, waardoor grote verwarring ontstond.”

Ter verdediging ingerichte gebieden en andere voorbereidingen

Bij Hitoelama, Waai en Toelehoe waren stel-

Lt F. Hieronymus even voor zijn beëdiging in 1939. Hij ontsnapte van Ambon naar Australië en nam daarna deel aan de operatie Plover (Ons Leger (1976)(11)); tijdens die operatie werd hij gevangen genomen en naar Ambon afgevoerd, waar hij in oktober 1942 door bajonetsteken om het leven is gebracht. Postuum onderscheiden met de Bronzen Leeuw

lingen ingericht met het oogmerk een aanval zoveel mogelijk afbreuk te doen en bij overmachtige vijand verdragend terug te vallen op stellingen langs de Wai Tatiri en te Paso. De stelling bij de Wai Tatiri zou worden betrokken ingeval de vijand zijn actie richtte tegen de kuststrook Waai-Toelehoe, en deed geen dienst bij een aanval uit de richting van Hitoelama.

Het belangrijkste weerstandsgebied was de Paso-stelling, ingericht voor drie compagnieën. Daar lag het zwaartepunt van de verdediging in noordelijke richting. De Paso-steunpunten omvatten een aantal betonnen kazematten voor middelbare mitrailleurs en commandoposten van sectie (peloton) en compagnie. De loopgraven waren van een bekleding voorzien. Rondom de steunpunten was een diepe prikkeldraadversperring aangelegd. Langs het hele Paso-front liepen twee tankgrachten, de weg naar Ambon kon worden afgesloten door een tankhindernis van spoorstaven. De steunpunten waren ingericht voor vuur in oostelijke, noordwestelijke en noordelijke richting. Het zwaar begroeide en geaccidenteerde terrein ten zuiden van Paso achtte men ondoorschrijdbaar. In die richtingen waren geen schootsvelden aanwezig. Lt F. Hieronymus verklaarde (*Verslag SK 939*):

„De vijand zat reeds op 100 meter van de loopgraven voor we het wisten en nog was hij niet zichtbaar. Het onderhoud was veel te dicht om iemand te kunnen onderscheiden. Pertinent was mij verboden meer open te kappen dan ik al gedaan had. De majoor Tieland en de luitenant Van de Rest (officier bataljonsstaf, JN) hadden wel kunnen „huilen“, zoals ze enige dagen tevoren zeiden, toen zij zagen hoe ik het onderhoud had weggekapt.”

Ten zuiden van Paso sloten de opstellingen bij Roetoeng, Sojadiatas en Waroe de belangrijkste paden van de kust naar Ambon-stad af. Deze

sectiesteunpunten dienden tot het uiterste te worden verdedigd. Bij een aanval op dat frontgedeelte zou naar elk van de stellingen een compagnie worden gezonden. Twee secties van elk dezer compagnieën hadden tot taak de vijand tijdens en na de landing aan te grijpen, vervolgens in de richting van de steunpunten terug te trekken en als flankbeveiliging daarvan op te treden. De stellingen bij Seri (sectie) en Latoehalat (compagnie) sloten eveneens de toegang naar Ambon-stad af. Bij gebleken noodzaak viel de bezetting terug op Eri en eventueel verder noordwaarts op Amahoesoe. Na midden januari 1942 kwamen deze stellingen in de Australische sector te liggen. Tijdens de gevechten werd Latoehalat slechts door een peloton (minus) bezet. De Amahoesoe-stelling, met front zuid, was bedoeld om de vijand de toegang tot Ambon-stad te ontzeggen en de zeer belangrijke Nona-batterij te beveiligen. In Amahoesoe diende tot het uiterste te worden standgehouden. In Ambon-stad bevonden zich twee opstellingen, bekend als het redefront. Deze werden alleen bezet wanneer de vijand via de baai zou aanvallen.

De verdediging van het vliegveld Laha was opgezet voor een sterkte van twee à drie compagnieën. Laha viel van meet af onder de verantwoordelijkheid van Gull Force. Er bevond zich een Nederlands detachement, bestaande uit — v.w.b. de infanterie — ongeveer 40 man mitrailleurbediening en bemanning van de pantserauto's en ca. 200 man landwachten. De taak van de laatstgenoemde eenheid omvatte het bezetten van waarnemingsposten, patrouillegang in de omgeving ter waarschuwing en beveiliging, en in laatste instantie meewerken aan de verdediging van het vliegveld zelf. Het Nederlandse detachement stond onder bevel van elnt G. L. Snell. De terreinversterkingen bestonden uit enkele betonkazematten en een loopgraafstelsel. Tegenaanvallen van enige omvang waren nergens op Ambon voorbereid. Volgens de gangbare doctrine van die dagen was de stelling een positie waarin men bleef zitten; het offensieve optreden beperkte zich voornamelijk tot het uitvoeren van tegenstoten die de oorspronkelijke frontlijn moesten herstellen en verloren gegane steunpunten weer onder controle dienden te brengen.

De Nona-batterij, met een dracht van ca. 15 km

— een in beton uitgevoerde opstelling met ondergrondse schuilplaatsen en verbindingssystemen — stond opgesteld op een uitloper van de Goenoeng Nona. De sterkte bedroeg ongeveer 60 man. De hoofd-vuuropdracht lag op de Buitenbaai, op Laha kon kaartvuur worden afgegeven. Het stuk 7,5 cm lang 55 marine bij de kolensteiger (westrand Ambon) steunde de Nona-batterij en versterkte het redefront. De twee vuurmonden van 3,7 cm bij Galala beveiligden de zich daar bevindende balkversperring. Een stuk 7,5 cm lang 55 marine bij de vliegbasis Halong verdedigde de Binnenbaai tegen klein varend materieel en eventueel landende watervliegtuigen.

De beide mobiele batterijen 7,5 cm lang 30 steunden voornamelijk de Paso- en Taitiri-stellingen. Daarvoor was een aantal stellingen voorbereid, onder andere bij Lateri en Halong. De batterij bij Halong kon tevens vuur uitbrengen op de Binnenbaai en de overzijde daarvan. De vuurmonden 7 lang 14 veerspoor, zeer verouderd geschut met een dracht van ongeveer 2000 m, waren uitsluitend bruikbaar voor frontaal, met directe richting en uit voorste lijn afgegeven vuur. Zij dienden ter versterking of aanvulling van de infanterievuren.

De luchtdoelartillerie van Laha — 50 man onder sm Vermeulen — werd door de Australiërs aangevuld met Lewis- en zware vliegtuigmitrailleurs op geïmproviseerde affuiten, die ter beschikking kwamen toen de vliegbasis Halong werd opgeheven. De te Halong opgestelde lichte luchtdoel was niet mobiel en speelde na de ont ruiming van de basis geen rol meer.

De toegang tot de voornaamste baaien werd met mijnen afgesloten, gelegd door Hr Ms De Gouden Leeuw, na 8 december 1941. In januari 1942 schijnt een Japanse onderzeeboot in het mijnen veld bij Toelehoe te zijn terechtgekomen en gezonken. Het was de Japanners in elk geval bekend dat bij het eiland mijnen velden waren aangelegd.

De verbinding met de stellingen bestond uit een bovengronds, gladdraad telefoonnet met hoofdcentrale Ambon. Van Ambon naar Laha liep een onderzeese kabel. Gull Force beschikte over interne radioverbindingen. Aan Nederlandse zijde was slechts een radioverbinding met commandant Gull Force aanwezig in de vorm van

Lt G. L. Snell, C KNIL-det op het vliegveld Laha; de foto is, na zijn bevordering tot kapitein, genomen tijdens verblijf in Australië. Hij is tijdens de oorlog onderscheiden met het Bronzen Kruis

een Australische liaisonverbinding. Het KNIL kende in die dagen geen enkele radio beneden bataljonsniveau. De situatie op verbinding gebied was sinds 1935 niet gewijzigd en deze was toen al slecht. Infanterie-radiomaterieel werd kort voor de oorlog besteld doch kon niet meer worden afgeleverd. In de organisatie van de compagnie kwamen een paar (optische) seiners/telefonisten voor. Het bataljon bezat een optische seinploeg en een telefoonploeg met eenvoudige centrale.

De verbindingen op Ambon functioneerden al voor de oorlog slecht, hetgeen gezien het gladdraadsysteem niet te verwonderen valt. Storingen of beschadigingen door weersinvloeden waren aan de orde van de dag. Naar aanleiding van de gebiedswijziging hield de territoriaal commandant op 11 januari een bespreking met zijn officieren. Elnt B. J. Huizing suggereerde het gebrekkige verbindingssysteem te verbeteren met mobiele radioapparatuur van het Binnenlands Bestuur. De commandant ging niet op de suggestie in. De mogelijkheden tot verbetering van de verbindingen waren zeker aanwezig, onder andere toen na het verdwijnen van de luchtmacht een aantal radio's bij de luchtwachtposten geen of nauwelijks bestaansreden meer had.

Een compagnie van het Reservekorps, het grootste deel van de Europese militiecompagnie en de landwachten werden verdeeld over de diverse stellingen voor bewaking, beveiliging en andere hulpdiensten. Na het verdwijnen van de luchtmacht berustte de beveiliging op lange afstand en de waarschuwing tegen zee- of luchtaanval len geheel op visuele waarneming. De kustwachten traden meestal tevens als luchtwacht op.

De situatie tot aan de Japanse landing

Op 7 januari 1942 werd Ambon voor de eerste maal gebombardeerd en gemitailleerd. Deze aanval was waarschijnlijk bedoeld als inleiden-de operatie voor de landingen bij Menado en Tarakan op 11 januari. Na deze datum nam het aantal luchtaanvallen en de hevigheid daarvan toe. De aanval van 16 januari veroorzaakte zware schade op het vliegveld en de haven. Vier militairen van 2/21 Bn verloren het leven. De 24e januari, de dag van de landing te Kendari in Zuidoost-Celebes, vielen 35 vliegtuigen van de carriers Soryu en Hiryu Ambon aan. De eigen luchtdoelartillerie kon bij geen enkele aanval enig succes boeken.

Eind januari moest Ambon het verder zonder steun van vliegtuigen doen. Van vlootsteun was nooit sprake geweest. De enige vaartuigen waren twee motorsloepen, overgenomen door de havenmeester; die werden gebruikt voor de verbinding van Ambon-stad met het vliegveld Laha.

In de maand januari werd verschillende malen verscherpte bewaking afgekondigd, hetgeen bestond uit het bezetten van de stellingen door de eenheden die in de omgeving daarvan bivakkeerden, en consignatie van de overige troepen in de kampementen.

Op 29 januari meldde de RAAF de nadering van vijf oorlogsbodems en zeventien transportschepen, voorafgegaan door vijf niet nader geïdentificeerde marinevaartuigen. Luchtaanvallen op deze vloot vonden niet plaats, aangezien de RAAF-taak uitsluitend uit strategische verkenningen bestond. Elnt Snell noemde in een verslag (SK 9/35) twee daaraan voorafgaande vijandmeldingen:

„Dinsdag 27 januari meldt de RAAF een transport van vijf schepen (vier oorlogs- en een transportschip) nabij de Minahassa, stomende in oostelijke richting. Woensdag 28 januari blijkt uit een RAAF verkenning dat het transport is aangegroeid tot een 22 à 23 schepen waarvan 10 transportschepen. In de loop van de dag splitst genoemd transport zich; een deel stoomt in zuidelijke richting en een deel in zuidoostelijke richting; het geheel is 310 mijl van Ambon.”

Op 29 januari te 1430 liet de territoriaal commandant de troepen consigneren en gelastte verhoogde waakzaamheid. In de loop van de mid-

dag begonnen de vernielingen te Laha en Ambon, die de volgende dag werden voortgezet. Res lt mr. K. van der Vijver, ingedeeld bij de stadswacht, vermeldde (SK 9/36):

„Vrijdag 30 januari werd plotseling met de vernieling begonnen en toen enige uren daarna een gedeelte van het stadje gelegen bij de grote Mesdjid (moskee), een stadsgedeelte waar ook vele stadswachters woonden, per ongeluk in vlammen opging en voorts de commandant stadswacht in het openbaar, bij het zien van de rookwolken, mij bijna huilend om de hals viel, klagend over het mogelijke gevaar voor zijn vrouw en kind, zank het toen reeds lage moreel van de stadswacht verder. Ik teken hierbij aan dat geen enkele voorlichting ooit gegeven is, noch over de naderende vijand noch over de eventuele vernieling. Niet vernield zijn onder andere de drie aanlegsteigers; deze konden onmiddellijk door de Japanners worden gebruikt.”

In de namiddag van 29 januari gaf territoriaal commandant Kapitz de volgende bevelen:

- 1e Compagnie (De Jongh Swemer) naar Hitolama ter versterking van de daar aanwezige sectie (peloton) 4e Compagnie;
- 3e Compagnie (Schouten) naar stelling Wai Tatiri;
- Sectie Reservekorps bezet steunpunt Batoegong;
- aangewezen afdelingen van Depotbataljon Inheemse militie (Hesterman) bezetten de stellingen Roetoeng, Sojadiatas en Waroe.

De 1e en de 3e Compagnie hadden rond 20 uur hun nieuwe locaties bereikt. Een compagnie van het Reservekorps, Compagnie Saparoea (naar een der eilanden ten oosten van Ambon genoemd) verbleef in het bivak Wai-Jori bij Paso en had de opstelling Batoegong eerder betrokken. Tegelijkertijd vond een hergroepering plaats van de secties van de 4e Compagnie (Kasger) met als eindresultaat dat Waai bezet bleef door een brigade (ca. 15 man) en Toelehoe door twee secties min een brigade. Een sectie van de 2e Compagnie (Bouman) versterkt met een sectie (groep) mitrailleurs, ontving al op 27 januari opdracht zich onder bevel van 2/21 Bn te stellen en volgde op 28 januari haar bestemming. De andere compagnie van het RK, het grootste deel van de Europese militiecompagnie en de landwachten waren al van huis uit verdeeld over diverse stellingen. De locatie van de niet in het be-

vel van Kapitz genoemde eenheden zal nader blijken bij de beschrijving van de gevoerde gevechten. Zo werd bv. op 30 januari de rest van de 2e Compagnie (Bouman) naar Eri gezonden en deze kwam eveneens onder bevel van 2/21 Bn.

In de loop van 30 januari kwamen van kustwachten en andere waarnemingsposten berichten binnen dat de Japanse vloot zich had gesplitst. In de nacht van 30 op 31 januari werden tien transportschepen gemeld voor de baaien bij Hoetoemoeri en Hoekoerila aan de zuidoostkust van Laitimor en zeven transportschepen onder dekking van torpedojagers voor Hitoelama, terwijl drie kruisers zich voor de zuidkust bij Latoehalat bevonden. Op grond van deze berichten stond het bijna vast dat de hoofdaanval op de zuidkust van Laitimor zou worden uitgevoerd. Kapitz ging evenwel ervan uit dat de landing zou plaatsvinden in de Bagoeala-Baai. Een landing op de steile en zwaar begroeide kust ten zuiden van de Bagoeala-Baai werd als een onuitvoerbaar zaak beschouwd. Het gevolg was dat de Paso-stelling de totale aandacht kreeg. Voor middernacht van 30 op 31 januari gaf Kapitz opdracht de 1e Compagnie (Hitoelama) en de 3e Compagnie (Tatiri) terug te halen en bij Paso in te zetten. De sectie van de Europese militiecompagnie, die bij Halong de artillerie aldaar beveiligde, werd eveneens naar de Paso-stelling geditigeerd evenals de sectie mitrailleurs van de 4e Compagnie bij Toelehoe. De compagnie Sapa-roea van het Reservekorps kreeg opdracht een vak van de Paso-stelling te bezetten en het — door een sectie bezette — steunpunt Batoegong (steunpunt D) over te dragen aan de 1e Compagnie. Kap L. G. H. Uckerman van het Reservekorps werd aangewezen als commandant van de Paso-stelling. Maj Tieland, commandant van het Garnizoensbataljon, ontving deze opdrachten op zijn commandopost te Galala omstreeks 2250 (30 januari). De bevelen kwamen eerst op 31 januari om 0215 te Toelehoe aan.

Een door Australische officieren in samenwerking met een aantal Nederlanders opgestelde *General Summary of the action near Paso, January 31, 1942* (SK 9/43) meende ten aanzien van deze opdrachten:

„1. The assignment of the coys to their various positions was not left to the Bn Commander (major Tie-

land) but ordered by the Terr Comdr himself and such against the advice of said Bn Comdr, who wished some of these coys in other positions.

2. The 1st Coy, which had to act as a reserve coy and as such had to prepare and eventually effect counter-thrusts, was strange in the terrain of the Paso position (dat had verstrekkende gevolgen, JN).

3. Nothing was stipulated about O C area D (Batoegong); as such acted — also after the relieve (van Reservekorps door 1e Compagnie, JN) — an Amboinese sergeant 1st class.

All units occupied their assigned positions in the course of the night (Reservekorps coy about 0130 hours, 3d Coy about 0230 hours, 1st Coy not before sunrise, area D about 0545 hours).”

De naar Paso aangetrokken eenheden kwamen daar aan met de nodige verwarring als gevolg van de duisternis en vermoeid door het gebrek aan nachtrust. Zoals reeds vermeld, was de 2e Compagnie (Bouman) ondertussen in de middag van 30 januari geheel naar Eri gezonden en onder bevel van Gull Force gekomen.

Als resultaat van de bevelen beschikte de territoriaal commandant op het tijdstip van de vijandelijke landing slechts over een onmiddellijke reserve van de vier brigades Kartasasmita (het detachement Boela), circa vier secties Inheemse militie en de compagnie stadswacht van Creutz Lechleitner. Alles bijeengenomen een wel zeer zwakke reserve en bovendien van een dubieuze kwaliteit.

Na het gegeven alarm was de dislocatie van 2/21 Bn op Laitimor als volgt:

- commandopost Amahoese;
- A Coy ingaande 30 januari versterkt met de Compagnie Bouman, te Eri;
- een peloton van B Coy (lt W. J. Chaplin) te Kaap Batoeanjoet (ten n. van Eri);
- D Coy te Amahoese; deze eenheid stond gereed voor optreden in de richtingen Eri en Ambonstad en/of het bezetten van de Amahoese-stelling;
- een peleton (minus) van (waarschijnlijk) A Coy gevechtsbeveiliging te Latoehalat;
- Pionierpeloton (lt W. F. Jenkins) op het plateau van de Goenoeng Nona ter beveiliging van de Amahoese-stelling;
- verzorgingsgebied te Koedamati.

Het vliegveld Laha, onder bevel van maj M. W. H. Newbury, werd bezet door:

- B Coy min een peloton;
- C Coy;
- Detachement elnt Snell met mitrailleurbediening, bemanning pantserauto's en luchtdoelartillerie; in totaal ca. 100 man; in de omgeving de afdeling landwachten van circa 200 man.

De vijand

*Corpses drifting swollen in the seadepths
Corpses rotting in the mountaingrass
We shall die, by the side of our Lord
We shall die
We shall not look back*

(Slot van een aan het begin van de oorlog onder de Japanse militairen verspreid pamflet, uitgegeven door Imperial Army Headquarters)

De landing op Ambon zou aanvankelijk plaatsvinden op 25 januari 1942.² Deze datum werd evenwel naar de 31e verschoven, onder andere door vertraging wegens het overgaan van de operatie in de Filipijnen naar de aanval op Nederlands-Indië, de berichten over het optreden van geallieerde onderzeeërs in de Molukken, de aanvang van de Kendari-operatie (24 januari) en moeilijkheden bij het vervoer van een van de landingseenheden; de Kure Special Naval Landing Force (mariniers).

Het directe doel van de operatie tegen Ambon en Timor was het afsnijden van de verbinding tussen Australië en Java, de isolatie van Java en het vergemakkelijken van de landingen op dat belangrijke eiland. Het uiteindelijke doel was het veroveren van vloot- en luchtbases in het oostelijke deel van de Indische archipel om een verdediging te organiseren tegen een mogelijk offensief uit de omgeving van Darwin.

Na de verovering van Hongkong op 25 december 1941 vormde de commandant van de 38e Divisie – Igen Sano Tadayoshi – het Eastern Detachment, dat de aanval op Ambon kreeg uit te

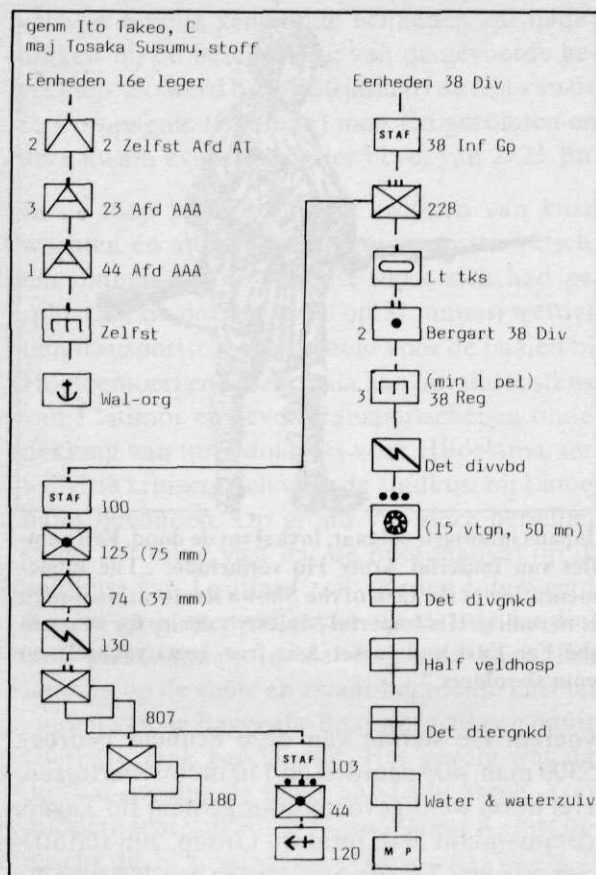

Japans infanteriesoldaat, loyaal tot de dood. Een pamflet van Imperial Army Hq vermeldde: „The implementation of the task of the Showa Restoration, which is to realize His Imperial Majesty's desire for peace in the Far East and to set Asia free, rests squarely on your shoulders.”

voeren. De sterkte van deze eenheid bedroeg 5300 man, 400 paarden en 110 motorvoertuigen. Het bevel werd gevoerd door genmaj Ito Takeo, commandant 38th Infantry Group, zijn stafofficier was maj Tosaka Susumu. In een Japanse infanteriedivisie vormden de drie infanterieregimenten een „group” onder commando van een „group headquarters”, gewoonlijk een generaal-majoor. Tosaka Susumu was stafofficier van 38 Divisie. De Japanse divisiestaf telde normaal drie stafofficiëren. Zij waren verantwoordelijk voor resp. operatiën, inlichtingen en bevoorrading. Personeelsaangelegenheden werden door de divisie-adjudant behandeld en deze gold niet als stafofficier. Maj Tosaka werd door de divisie bij Eastern Detachment tewerkgesteld; hij was daar verantwoordelijk voor operatiën, inlichtingen en bevoorrading.

Eastern Detachment vertrok op 12 januari uit Hongkong en kwam op de 18e bij Davao (Filipijnen) aan. De gevechtsgroep was verdeeld over vijf transportschepen. Bij aankomst te Davao kwam een luchtdoelbatterij van Sakaguchi Detachment (voerde landing te Tarakan uit) onder bevel. Na een verblijf van negen dagen – voor oefeningen, samenstellen definitieve plannen in overleg met de vloot, bevelsuitgifte en gevechtsbelading – vertrok Eastern Detachment op 27 januari, met escorte en verdere vlootsteun,

² De gegevens vijand berusten op een vertaald hoofdstuk van het Japanse werk *Boeicho Boei Kenshujo Senshishitsu* (War History Room of the Defence training institute of the Defence Agency), „Ran-In Koryaku Sakusen” (The invasion of the Dutch Indies). Asagumo Shimbunsha, Tokio (1967), en verder op de Japanese *Monographs nr 16* (sep 1959): Ambon and Timor operations, Military History Section Hq, Army Forces Far East; deze zijn in juni 1947 samengesteld door Ikol Tosaka Susumu, stafoff 38 Div en ingedeeld bij Eastern Detachment. – Het algemene gebruik volgende zal voor aanhalingen uit Japanse bron de Engelse taal worden gebezigd.

De route van Eastern Detachment: 1 - vertrek Hong-kong 12-1-42, aankomst Davao (Filippijnen) 18-1; 2 - vertrek naar Ambon 27-1, aankomst 31-1 0230; 3 - vertrek naar Dilly (Timor) 18-2, aankomst 20-2 0210; 4 - vertrek naar Koepang (Timor) 17-2, aankomst 20-2 0235. De pijl met basis Menado is de route van Kure First Special Naval Landing Force, die aan de Ambon-operatie deelnam

naar Ambon. Twee dagen daarna voegde de Kure Special Naval Landing Force zich bij de aanvalstroepen. Deze eenheid mariniers beschikte over twee transportschepen, vertrok uit Menado en had een sterkte van 579 man. Commandant was maj (wellicht lkol) Ieki Konosuke. De aanvalleur bezat niet bijzonder veel inlichtingen over Ambon. Men werkte daar voornamelijk op gegevens uit luchtverkenningen. Ondanks de hardnekkige mythe dat de Japanners „alles” wisten, was dat overigens de normale situatie. Wat over Ambon bekend was, kwam in het kort neer op het volgende.

— De vijandelijke sterkte bedraagt naar schat-

ting 1000 man Nederlandse troepen, kort geleden versterkt met ca. 2000 Australiërs.

— Mijnevelden bevinden zich in de baaien van Ambon en Bagoela.

— Op de noord- en zuidkust van Ambonbaai zijn waarschijnlijk batterijen kustartillerie opgesteld.

— Lucht doelgeschut bij Halong en op vliegveld Laha.

— Duurzame versterkingen voornamelijk rond de Baai van Ambon, veldversterkingen verspreid over het hele eiland.

— In de omgeving van Bagoelabaai meer landinwaarts gelegen stellingen waargenomen.

— Rond Ambon-stad en aan de westzijde van het vliegveld zijn sterke stellingen ingericht.

Het Japanse aanvalsplan hield in:

- gelijktijdige landingen op de noordkust van Hitoe en de zuidkust van Laitimor aangezien ter plaatse de verdediging zwak is;
- de landing op Hitoe heeft de snelle verovering van het vliegveld Laha tot doel;
- de landing op Laitimor — de hoofdaanval — beoogt de spoedige vernietiging van de vijandelijke hoofdmacht en het onverwijd bezetten van Ambon-stad.

De landing op Hitoe werd opgedragen aan Kure Special Naval Landing Force versterkt met een compagnie en een mitrailleurpeloton van het 3e Bataljon 228 Regiment. Commandant van de versterking was elnt Wakabayashi Toichi. De totale sterkte van de aanvalsgroep bedroeg 745 man. De gevechtsgroep arriveerde op 30 januari ter hoogte van Hitoelama, en op 31 januari te 0200 trachtte de eerste golf bij Hitoelama aan land te komen.

De hoofdlanding op Laitimor zou worden uitgevoerd door een rechter aanvalsgroep (Right Assault Unit) bestaande uit een versterkt bataljon onder maj Kimura Eijiro en een linker groep (Left Assault Unit) bestaande uit 228 Regiment (versterkt en min een bataljon) onder bevel van de regimentscommandant kolonel Doi Sadashi. Te middernacht van 30 op 31 januari lag de landingseenheid voor de kust bij Roetoeng en Hoetoemoeri. De Right Assault Unit van Kimura landde te 0240 van 31 januari op de rechtervleugel en tien minuten later was de gevechtsgroep van Doi op het linkerdeel van het landingsgebied aan wal.³ De landingen verliepen zonder noemenswaarde tegenstand.

Landingen bij duisternis werden door de Japaners het eerst uitgevoerd tijdens het China-incident, waar de grote Japanse aanval in het begin van juli 1937 aanving. Sindsdien trachtten zij bij voorkeur de landing uit te voeren voor het aanbreken van de dag. Volgens deze doctrine dien-

de dan het landingshoofd bij daglicht vast in eigen handen te zijn.

Kimura viel vervolgens in de richting van Paso aan terwijl Doi in westelijke richting naar de stad oprukte. De aanvallende groepen voerden slechts de hoogst nodige voorraden mee. De logistieke opbouw zou in een later stadium plaatsvinden, wanneer de bevoorradingsschepen gebruik konden maken van de havenfaciliteiten. Het ruimen van de mijnen in de Baai van Ambon nam echter geruime tijd in beslag. Pas op 8 februari konden de transportschepen de haven van Ambon binnenvaren.

Het optreden van de 4e Compagnie

Na de vijandelijke landingen viel het verdedigende gevecht uiteen in volkomen gescheiden Nederlandse en Australische acties. Aan Nederlandse zijde was het optreden van de 4e Compagnie (Kaseger) een afzonderlijk geheel dat zich uitsluitend afspeelde op het schiereiland Hitoe. Op grond daarvan zullen de lotgevallen van deze compagnie het eerst worden behandeld.

De 4e Compagnie, onder bevel van kap J. Kaseger (Menadonees) was sectiegewijs verdeeld over de stellingen bij Hitoelama, Waai en Toelehoe. De sterkte van elke sectie (peloton) bedroeg 45 man, daarenboven was per stelling ca. zes man geneeskundig personeel aanwezig.

Te Hitoelama voerde res elnt G. P. Couvert het bevel. In de periode voor de landing bevonden zich in deze stelling eveneens een sectie (groep) mitrailleurs en vier mortieren van 8 cm. De Toelehoe-stelling werd bezet door de sectie van sm Koppenol, versterkt met een sectie mitrailleurs. De rest van de compagnie bezette de Waai-stelling. Daar voerde de compagniescommandant zelf het bevel omdat voor deze eenheid geen officier of hogere onderofficier beschikbaar was.

Ingeval van een landing bij Hitoelama versterkte de 1e Compagnie (De Jongh Swemer) het steunpunt van Couvert aldaar. Met het oog op die taak werd de 1e Compagnie in januari te Lateri aan de Binnenbaai gelegerd. De 3e Compagnie (Schouten) was sinds januari in het zogenaamde pionierbivak bij Paso ondergebracht en belast met het uitvoeren van tegenaanvallen op de flanken van de eventueel bij Hitoelama door-

³ De Nederlandse lezing ging tot nu toe ervan uit dat er op Laitimor twee afzonderlijke landingen plaatsvonden: een bij Roetoeng en een bij Hoekoerila; zie Van den Hoogenband en Schotborgh — *Nederlands-Indië contra Japan*. Staatsuitg., Den Haag (1959)VI. Dat is niet juist.

gedrongen vijand. De sectie Couvert (Hitoelama) diende na een geslaagde vijandelijke landing vertragend terug te trekken en moest onder andere daarmee de terugtocht van de 1e en 3e Compagnie naar Paso mogelijk maken. De slotopdracht van Couvert luidde: uitwijken in het zijterrein en met de overige delen van de 4e Compagnie een guerrilla beginnen tegen flank en rug van de vijand.

Landde de vijand niet bij Hitoelama — of kon de aanval daar worden afgeslagen — maar bij Waai-Toelehoe dan werd de bezetting van de stellingen hier versterkt met de Compagnie Saparoea van het Reservekorps. Alsdan diende — afhankelijk van de ontwikkelingen — hardnekkig in de Waai-Toelehoestellingen te worden standgehouden, dan wel vertragend teruggeval- len op de Wai-Tatiristelling. De beide secties van de 4e Compagnie, moesten — na de terug- tocht van de compagnie Reservekorps te hebben beveiligd — in het terrein van Hitoe verdwijnen voor het voeren van een guerrilla, evenals de sectie Couvert.

Ten behoeve van de guerrilla werd in het laatst van 1941 een voorraad levensmiddelen en waar- schijnlijk ook wat munitie en overige uitrusting, opgeslagen aan de bovenloop van de Waai Roe- toeng, een riviertje ten westen van Waai. Mog- elijk legde Couvert ook afzonderlijke voorraden aan. De *General Summary* enz. (SK 9/43) ver- meldde: „This platoon naturally had made pre- parations for its special task (reconnaissance and establishing secret dumps in the jungle)”. Veel verder gingen de guerrillavoorbereidingen niet en — mede door het ontbreken van goede ver- bindingen — zou een enigszins gecoördineerde guerrilla nauwelijks uitvoerbaar zijn. De gehele guerrillaopdracht van de 4e Compagnie stond en viel met de mate van weerstand die de overige troepen leverden. Een zelfstandige guerrilla van een compagnie op een betrekkelijk klein schiereiland, zonder veel mogelijkheden om van het land te leven, zonder bevoorrading en ver- binding en zonder steun van de bevolking, is een volledig kansloze zaak.

Wat de onmiddellijke taak van de Waai-Toele- hoe-secties zou zijn, indien de vijand daar niet landde — en die mogelijkheid deed zich nu pre- cies voor — bleef duister. Toch waren de kansen redelijk groot dat daar niets zou gebeuren; de

stellingen lagen achter een door mijnen beveilig- de baai en een vijandelijke landing in dit gebied zou hem noodzaken tot een lange aanvalsweg naar de belangrijke doelen Laha en Ambon- stad, waarbij dan voor een actie tegen de stad nog de gevaarlijke landengte bij Paso moest worden gepasseerd.

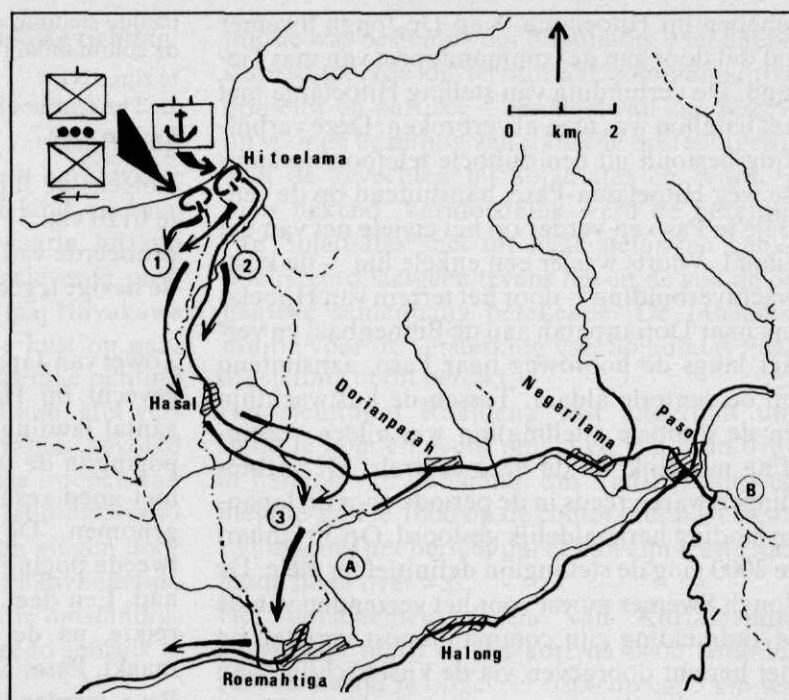
Het zal inmiddels zijn opgevallen dat nergens wordt gesproken over weerstandsgebieden on- der bevel van een verantwoordelijke ge- biedscommandant. In die dagen commandeerde men een stelling — zoals in de Eerste Wereldoor- log in Europa — en zelfs dat stellingcommando veranderde herhaaldelijk. Ook tegenaanvallen, kenmerkend voor een offensieve verdediging, werden nauwelijks in de plannen opgenomen of beoefend.

De verbinding tussen de drie detachementen (Waai, Toelehoe en Hitoelama) van de 4e Com- pagnie bestond uit het eerder genoemde, boven- grondse gladdraadtelefoonnet, aangesloten op de centrale te Ambon. Kap Kaseger beschikte niet over een rechtstreekse verbinding met zijn secties. Zo was verbinding met Hitoelama uit- sluitend mogelijk via de Paso- en Ambon-cen- trale. De compagniescommandant kon weinig of geen invloed uitoefenen op het gevecht van zijn compagnie als geheel. Hoewel dat nergens duidelijk blijkt, stond de sectie te Hitoelama waarschijnlijk rechtstreeks onder de bevelen van de territoriaal commandant en had Kaseger niet het operationele bevel over deze eenheid. Com- mandant 4e Compagnie werd op 29 januari te 1530 gealarmeerd en kreeg opdracht de bezet- ting van Waai terug te brengen tot een brigade om zich met de rest naar Toelehoe te verplaat- sen. Op 31 januari te 0215 kwam het bevel de sectie mitrailleurs van Toelehoe naar de Paso- stelling te zenden. Diezelfde dag begonnen de brugvernielingen langs de naar Ambon-stad lei- dende wegen.

Op 31 januari om 0345 was de verbinding met de bataljonscommandopost — en derhalve even- eens met Hitoelama — totaal verbroken. Gedu- rende de hele verdere dag ontving de 4e Com- pagnie geen nadere orders. Ook van de zijde van Kaseger werd geen enkele poging gedaan het contact met het bataljon te herstellen. Van 0400 (31 januari) af vernam Kaseger, volgens zijn ver- slag (SK 9/31), artillerie- en infanterievuur uit

Het gevecht bij Hitoelama met de Japanse opmars naar de Binnenbaai: A - Binnenbaai, B - Baai van Bagoeala; 1 en 2 - Japanse voorste lijn te resp. 0730 en 0830; 3 - situatie te 1430. Bij 1 en 2 zijn door Lt Couvert nog vuurgevechten geleverd. De punt-streeplijn geeft een ca. 1 m breed paardenpad aan

de richtingen Paso, Halong en Hitoelama. Zijn eenheid bleef op 1 en 2 februari zonder meer in de stellingen zitten. In de avond van de laatstgenoemde dag besloot hij over te gaan tot uitvoering van zijn guerrillaopdracht, zonder overigens iets van de vijand of eigen troepen te weten. Inmiddels bleek de opslagplaats aan de Wai Roetoeng door de bevolking te zijn geplunderd. Op 3 en 4 februari patrouilleerde de compagnie in de omgeving van Waai en Toelehoe. Een poging tot overvaling van een afdeling Japanse militairen in Waai op 4 februari, mislukte. Het relaas van Kaseger over deze actie (SK 9/31) klinkt niet bijzonder overtuigend:

„Een patrouille zeer vroeg in de morgen op verkenning uitgezonden kwam met het bericht terug dat er ongeveer een compagnie Japanners per rijwiel in Waai was aangekomen en de negorij doorzocht. Ik marcheerde onmiddellijk met drie gevechtsgroepen (de brigade bestond uit een karabijnmitrailleurgroep en een geweer- (of karabijn-)groep en deze eenheid van ca. 15 man werd gevechtsgroep genoemd, JN) naar genoemde plaats doch alhier aangekomen werd mij medegedeeld door enkele Ambonezen, die het dorp bewaakten, dat de Japanners gealarmeerd door de hen begeleidende Mohammedaanse spionnen (de verachte Binongkonezen, JN) haastig waren afgetrokken.”

In de nacht van 4 op 5 februari verzamelde Kaseger enkele prauwen, met de bedoeling naar

Ceram over te steken. Dat werd ook noodzakelijk, gezien de slechte voedselpositie op Ambon. De oversteekpogingen werden niet doorgezet omdat Kaseger tot de – waarschijnlijk onjuiste – conclusie kwam dat het vaarwater tussen Ambon en Ceram te zwaar door de vijand werd bewaakt.

De afdeling Kaseger maakte omstreeks 4 februari contact met twee Ambonese militairen in burgerkleding. Deze deelden hem mee dat de KNIL-troepen de strijd allang hadden gestaakt. Mede als gevolg van dat bericht bleek op 6 februari het grootste deel van zijn eenheid te zijn gedeserteerd. In de ochtend van 7 februari begaf Kaseger zich met 12 man – waarbij sm Koppenol en Menadonees sgt Pangkey – naar Ambonstad om zich over te geven. De groep werd bij aankomst te Paso gevangen genomen.

Het gevecht bij Hitoelama

Volgens de eerdergenoemde bevelen van Kapitz was de 1e Compagnie (De Jongh Swemer) op 29 januari naar Hitoelama vertrokken en bezette daar met de sectie van de 4e Compagnie (Couvert) de kuststellingen. Deze waren aangelegd voor een sterkte van twee compagnieën. Op 30 januari te ca. 2300 verschenen zeven vijandelijke

schepen bij Hitoelama. Kap De Jongh Swemer gaf dat door aan de commandopost van maj Tieland. De verbinding van stelling Hitoelama met het bataljon was toen al verbroken. Deze verbinding bestond uit een dubbele telefoonlijn langs de weg Hitoelama-Paso, aansluitend op de centrale te Paso en verder op het civiele net van het eiland. Voorts was er een enkele lijn – de kustwachtverbinding – door het terrein van Hitoelama naar Dorianpatah aan de Binnenbaai en verder langs de hoofdweg naar Paso, aansluitend op de centrale aldaar. Tussen de kustwachtlijn en de dubbele (stelling)lijn was alleen verbinding mogelijk via de Paso-centrale. De verbindingen waren reeds in de periode voor de Japanse landing herhaaldelijk gestoord. Op 30 januari te 2000 ging de stellinglijn definitief ter ziele. De Jongh Swemer moest voor het verzenden van de vijandmelding zijn commandopost verlaten en het bericht doorgeven via de kustwachtlijn aan het strand.

Ongeveer omstreeks deze tijd kreeg de 1e Compagnie opdracht naar Paso terug te keren. Toen De Jongh Swemer Hitoelama verliet, naderde juist een verkennend Japans motorvaartuig de strandhindernissen voor de stelling en had Lt Couvert het vuur al geopend. Door het plotselinge vertrek van de 1e Compagnie bleef Couvert zonder enige steun achter. Aangezien tegelijkertijd de 3e Compagnie uit de Wai-Tatiristelling naar Paso werd gezonden, verviel eveneens de tegenaanvalstaak van die compagnie ten opzichte van de Hitoelama-stelling. De *General Summary*, enz. (SK 9/31) geeft als reden voor het plotseling vertrek van de 1e Compagnie:

„1. Reports indicated very unfavorable fighting conditions in Hitoelama area; the wings – and especially the eastern wing of the coastal position here – could be encircled without great difficulty by enemy landed west or east of the position, this encirclement still being easier by the total absence of strongpoints for flankguards. On account of that the Officer Commanding 3rd Coy received the order to select in the terrain adequate locations for new-to-build flankguardpositions. This order was given a few days before the approaching enemy fleet was reported. Officer in charge of reconnaissance and other preliminary work for the building of Hitoelama coastal position: Captain De Jongh Swemer, whose work has never been improved sufficiently by other officers afterwards (het was gebruikelijk een officier aan te wijzen, die als een soort „projectofficier” verantwoordelijk was voor een be-

paalde stelling; dat behoefde niet noodzakelijkerwijs de commandant van de toekomstige stellingbezetting te zijn, JN).

2. The fear not to be able to take the key positions at Paso in time.”

Volgens de Japanse bron bemande Kure Force te 0120 van 31 januari de landingsvaartuigen en probeerde van 0200 af aan land te komen. Door de hevige tegenstand lukte dat pas om 0320.

Zowel van Japanse als van eigen zijde is over het gevecht bij Hitoelama niet veel bekend. Een aantal landingsvaartuigen kwam bij een eerste poging in de strandhindernissen terecht en kon met goed resultaat onder mortiervuur worden genomen. De vijand ondernam daarna een tweede poging meer oostwaarts, waar hij succes had. Een deel van het mortierdetachement bereikte, na de stukken onklaar te hebben gemaakt, Paso. De bruggen in de weg Hitoelama-Paso werden onvoldoende vernield, zodat de vijand snel naar de Binnenbaai kon doorstoten. Het einde van Lt G. P. Couvert (geboren 8 augustus 1914 te Deventer), bleef duister. Hij heeft goed tegenstand geboden en hield de vijand nog enige tijd op, uit stellingen in het heuvelterrein ten zuiden van Hitoelama. Couvert bevond zich later niet bij de krijgsgevangenen; hij schijnt tijdens de terugtocht uit Hitoelama te zijn gesneuveld of op andere wijze omgekomen. Volgens de Oorlogsgravenstichting bevond het graf van Couvert zich op het ereveld te Galala. Als doodsoorzaak werd opgegeven „vermoord”. De *General Summary* (SK 9/31):

„From the platoon under lieutenant Couvert not one man came back. Some members of the crew of the mortars in Hitoelama however (the mortars there being demolished) reported after having succeeded in reaching Paso:

- a. enemy landing barges, full to capacity with troops, well hit by our mortar fire;
- b. the highway only partially blown up (at the mined spot where the steep slope is, ascending from the Beach to the hills);
- c. Lieut. Couvert being last seen in a ravine, moving along with difficulty.”

(Uit het feit dat niemand van de sectie Couvert terugkwam, mag niet worden geconcludeerd dat de eenheid tot de laatste man heeft standgehouden. Vermoedelijk is het peloton tijdens de terugtocht uiteengevallen en hebben de Indonesische militairen een goed heenkomen gezocht, JN.)

De aanval van kolonel Doi in westelijke richting

Te 0030 van 31 januari lagen de schepen van Eastern Detachment ter hoogte van Roetoeng. De gevechtsgroep Doi (Left Assault Unit) was te 0250 ten oosten van Roetoeng aan land. Genmaj Ito zond kol Doi een bericht waarin hij zijn dankbaarheid uitsprak voor de geleverde prestatie. Het versterkte bataljon van maj Hayakawa (de Left Column) rukte langs de kust op naar Hoekoerila en viel vandaar in westelijke richting op de zuidrand van Ambon-stad aan. Het versterkte bataljon van maj Nishiyama, gevolgd door de regimentss Staf en de overige troepen van de Left Assault Unit, viel van het landingsstrand naar het westen aan. De aanvallen gingen door zwaar geaccidenteerd terrein en, aanvankelijk, onder hevige slagregens. Van beide omstandigheden wisten de aanvallers uitstekend gebruik te maken.

Van het landwachtdetachment te Hoetoemoeri werd bekend dat men het vuur opende op de naderende landingsvaartuigen. Over het gedrag van de overige landwachtsstellingen aan de zuidkust ontbreken alle gegevens.

Als vermeld waren de steunpunten te Roetoeng, Sojadiatas en Waroe bezet door secties van het Depotbataljon Inheemse militie. Commandant te Roetoeng was sm G. J. van Eyndthoven. Adj-oo H. de Winter (op 3 juni 1945 overleden in het krijgsgevangenenkamp te Hainan aan ondervoeding en beriberi) voerde het bevel hetzij te Sojadiatas hetzij te Waroe. De naam van de commandant van het derde steunpunt, een hogere onderofficier, viel niet meer te achterhalen. Alle stellingcommandanten stonden ook hier onder rechtstreeks bevel van Ikol Kapitiz. De verbinding met de territoriale commandopost te Belakangsoja (of Sojebelakang) bestond uit de bekende enkele telefoonlijn. Van Belakangsoja liep een lijn naar Batoemerah aan de noordrand van Ambon, waar de rest van de Inheemse militie was ondergebracht.

In de vroege ochtend van 31 januari kwamen de steunpunten Roetoeng en Sojadiatas in contact met de vijand en vroegen versterkingen. Te 0600 gaf Kapitiz opdracht Roetoeng en Sojadiatas elk te versterken met een sectie infanterie. Het detachement Boela van Kartasasmita werd aangewezen voor Roetoeng en een sectie Inheemse

militie was bestemd voor Sojadiatas. Met dat besluit soupeerde de territoriaal commandant — opnieuw en partieel — een deel van zijn reserve op voor de bezetting van statische opstellingen.

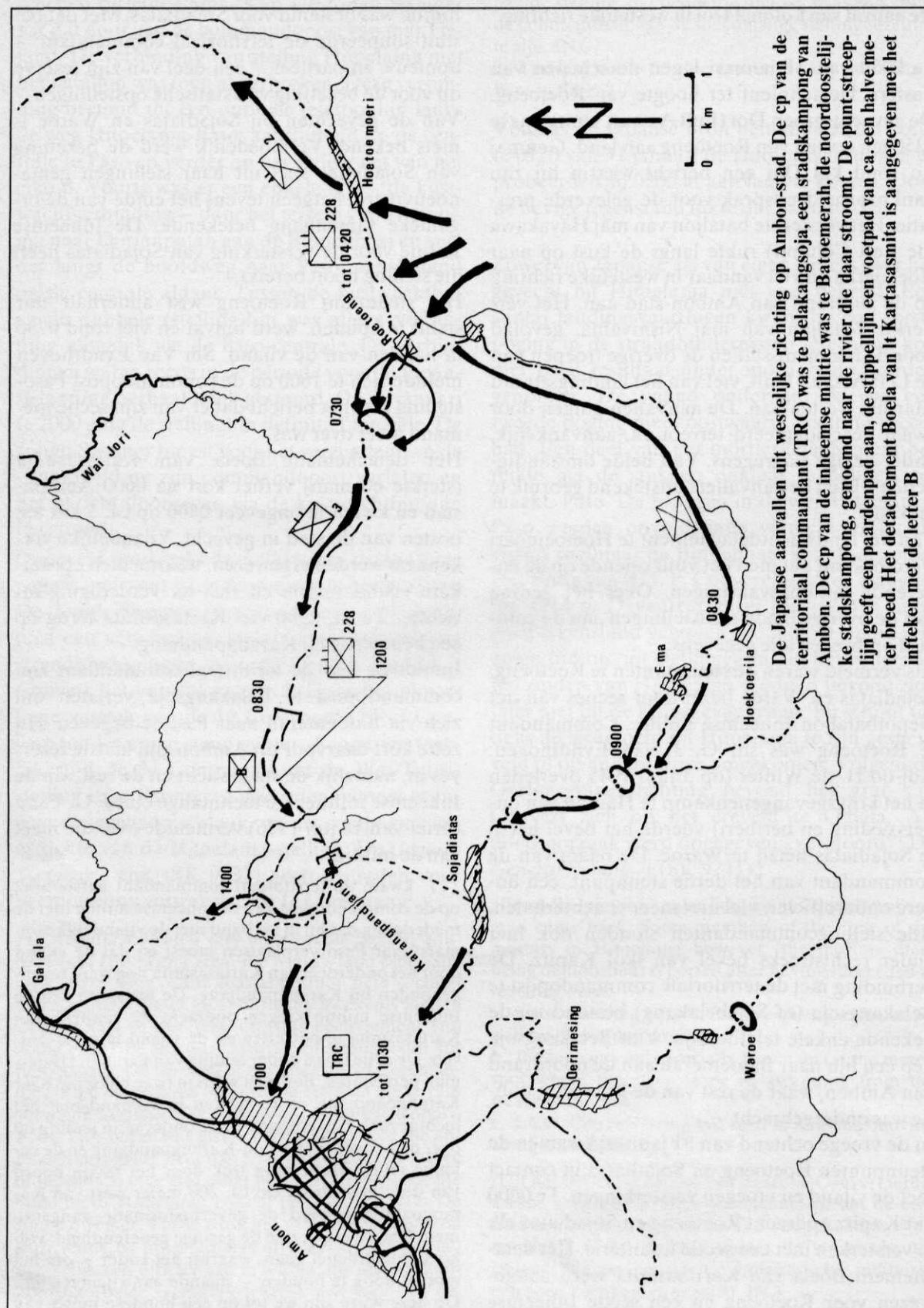
Van de gevechten bij Sojadiatas en Waroe is niets bekend. Vermoedelijk werd de bezetting van Sojadiatas snel uit haar stellingen gemanoeuvreerd, hetgeen tevens het einde van de organieke samenhang betekende. De Inheemse militie voor de versterking van Sojadiatas heeft die stelling nooit bereikt.

Het steunpunt Roetoeng wist anderhalf uur stand te houden, werd omvat en viel rond 0730 in handen van de vijand. Sm Van Eyndthoven meldde zich te 1600 op de commandopost Paso-stelling met het bericht dat er van zijn sectie niemand meer over was.

Het detachement Boela van Kartasasmita (sterkte 60 man) verliet kort na 0600 Ambonstad en kwam te ongeveer 0800 op ca. 5 km ten oosten van de stad in gevecht. Vijandelijke verkenners werden afgewezen, waarna men op sterkere vijand stootte en zich ter verdediging inrichtte. Te ca. 0900 viel Kartasasmita terug op een heuvelrug bij Karangpandjang.

Inmiddels had de territoriaal commandant zijn commandopost te Belakangsoja verlaten om zich via Batoemerah naar Paso te begeven. Hij zette kort daarvoor uit Ambon zijn laatste reserves in, namelijk de stadswacht en de rest van de Inheemse militie. De toenmalige elnt J. G. Palm (brief van 18 juli 1976) vermeldde over die inzet van de militie:

„... kwam de territoriaal commandant persoonlijk op de commandopost van de Inheemse militie met de mededeling dat hij in verband met de vijandelijke opmars naar Paso verplaatsen moest en dat de vijand door het onderdeel van Kartasasmita nog werd tegengehouden bij Karangpandjang. De restanten van de Inheemse militie kregen opdracht de eenheid van Kartasasmita te ontzetten en de vijand terug te drijven. De actie stond onder leiding van kapitein Hesterman persoonlijk. Besloten werd in twee colonnes naar Karangpandjang op te rukken in verband met het luchtgevaar. Een colonne rukte onder mijn leiding op over de heuvelrug Ambon-Karangpandjang en de colonne onder Hesterman trok door het ravijn noord van deze heuvelrug. Op ca. 200 meter west van Karangpandjang werd de gevechtsformatie aangenomen. Dat moest, gezien de geringe geoefendheid, volkomen instructief gaan, waarbij het kader — om het moreel hoog te houden — staande aanwijzingen gaf. Op deze wijze zijn we tot op een honderd meter van

De Japanse aanvallen uit westelijke richting op Ambon-stad. De cp van de territoriaal commandant (TRC) was te Belakangsoja, een stadskampong van Ambon. De cp van de inheemse militie was te Batoemerah, de noordoostelijke stadskampong, genoemd naar de rivier die daar stroomt. De punt-streep-lijn geeft een paardenpad aan, de stippellijn een voetpad van ca. een halve meter breed. Het detachement Boela van It Kartasmita is aangegeven met het infteken met de letter B

Kartasmita gekomen. Aangezien het verder voorwaarts gaan — mede door het vijandelijke mortiervuur — niet doenlijk was, besloot kapitein Hesterman de opdracht van de territoriaal commandant niet uit te voeren en in plaats daarvan zich met het restant van de Inheemse militie weer in twee colonnes — in verband met het moreel werden bepaalde trajecten exercerend afgelegd — te Paso ter beschikking te stellen. In Paso werd de militie, in afwachting van nadere orders, gelegerd in de buurt van de territoriale commandopost."

Palm kwam met ongeveer 60 man in de Paso-stelling aan. Van de stadswacht nam, door de merkwaardige houding van de commandant, slechts één sectie van deze compagnie aan het gevecht deel. Lt Van der Vijver (SK 9/36):

„... kwam de ordonnans van de stadswacht, die bij de territoriaal commandant was gestationeerd en meldde dat de territoriaal commandant zijn commandopost (Belakangsoja, een stadskampong aan de oostzijde van de stadskern, JN) verlaten had en dat de stadswacht in zijn geheel zou worden ingezet op de weg naar Roetoeng — dit is de weg die van de Belakangsojaweg langs de commandopost naar het zuiden loopt. De commandant stadswacht beval mij toen met de 2e sectie die weg op te gaan. Nadat ik hem gewezen had op het mijns inziens ondubbelzinnige bevel dat de stadswacht in zijn geheel moest worden ingezet onder zijn persoonlijke leiding, antwoordde hij slechts met een: „Ga nou toch”, waarna ik ben gegaan. Zonder enige gegevens over de plaats van de nieuwe territoriale commandopost noch omtrent eigen troepen, noch omtrent vijand, werd de stadswacht het terrein ingestuurd, terwijl ook voor de aanvoer van levensmiddelen — noodrantsoenen waren niet uitgereikt — en munitie niet is gezorgd.”

Lt Van der Vijver nam waarschijnlijk nog aan het gevecht bij Karangpandjang deel en keerde daarna naar Ambon-stad terug. Aldaar vond hij vrijwel niemand die nog bereid was het gevecht voort te zetten. Uiteindelijk verliet hij de stad met enkele onderofficieren en ongeveer 30 man

en sloot zich bij de compagnie Bouman aan. De commandant stadswacht, lt J. Creutz Lechleitner, overleed op 16 juli 1942 te Ambon ten gevolge van stokslagen naar aanleiding van contacten met het vrouwenkamp.

Het gevecht bij Karangpandjang duurde tot ongeveer 1300 à 1400. Het detachement Boela trok terug in de richting van Paso, waarbij de vier brigades het onderlinge verband verloren. Een der brigadecommandanten, sgt W. Zijlstra, bereikte in de namiddag van 31 januari met zijn eenheid de weg tussen Galala en Paso. Diezelfde avond hoorde Zijlstra dat de capitulatie een feit was. Hij trok alleen de bergen in, stak over naar Ceram en kon naar Australië ontsnappen.

Kartasmita arriveerde met de rest te Lateri en werd daar van motortransport voorzien om in de Paso-stelling te worden ingezet. Onderweg ontmoette hij eigen troepen, die hem berichtten dat het met de stelling was afgelopen en dat de vijand al in de richting van Ambon-stad oprukte. Lt Kartasmita keerde terug naar Lateri en capituleerde daar met de overige troepen.

Met het gevecht bij Karangpandjang waren de Nederlandse reserves verbruikt. Pogingen om Australische troepen tegen de aanvallen van kol Doi in te zetten, werden niet gedaan. Ambonstad lag open voor de vijand: „Colonel Doi Sadashi entered Ambon city on 31 January at 1700 hours after having crushed enemy units which were everywhere.” Delen van de Left Column (kern het 1e Bataljon van Hayakawa) kwamen in de namiddag in vuurgevecht met de troepen te Koedamati.

Slot volgt

Technische problemen verhinderden het reproduceren van het organisatieschema van genmaj Ito Takeo's Eastern Detachment (zie blz. 163). Geïnteresseerden kunnen een kopie van dat schema aanvragen bij de redactie.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.